

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему: СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ЗМІСТУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З
ФІТОНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ
(на матеріалі французьких фразеологізмів)**

Виконав: студент 2 курсу,
групи 8.0359-ф.п.
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.055 Романські
мови та літератури (переклад
включно), перша - французька
освітньо-професійної програми
Переклад (французький)
Медведь Владислав Ігорович

Керівник: к.ф.н, доц. Стуліна Є.В.

Рецензент: к.ф.н, доц. Третяк Ю.Ю.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра романської філології і перекладу
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша - французька
Освітня програма Переклад (французький)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«_____»
_____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Медведь Владислава Ігоровича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Способи формування та перекладу концептуального змісту фразеологічних одиниць з фітонімічним компонентом (на матеріалі французьких фразеологізмів)»

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Стуліна Євгенія Володимирівна к.ф.н., доцент

затверджена наказом ЗНУ від «23» квітня 2020 року № 483-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 07.12.2020

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту): Наукові джерела з питань концептуального змісту фразеологічних одиниць, напрямків дослідження фразеологізмів з фітонімічним компонентом, особливостей формування фразеологізмів з фітонімічним компонентом в французькій та українській мовах, способів перекладу фразеологічних одиниць.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) систематизувати знання відносно термінів та методів аналізу у зарубіжній лінгвістиці; 2) охарактеризувати роль фітонімів в мовній картині світу; 3) визначити корпус фразеологічних одиниць, що містять фітонімів у французькій мові і виокремити назви фітонімів, що відповідають за фіксацію етнокультурологічних понять; 4) визначити засоби перекладу фразеологічних одиниць з елементом фітоніма; 5) проаналізувати і зіставити концептуальний зміст фразеологічних

одиниць зі складовими флористичними компонентами у французькій і українській мовах.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Стуліна Є.В., к.ф.н., доц.	24.04.2020	24.04.2020
Розділ 1	Стуліна Є.В., к.ф.н., доц.	19.06.2020	19.06.2020
Розділ 2	Стуліна Є.В., к.ф.н., доц.	26.10.2020	26.10.2020
Висновки	Стуліна Є.В., к.ф.н., доц.	17.11.2020	17.11.2020

6. Дата видачі завдання 24.04.2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Срок виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2020	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	квітень 2020	виконано
3.	Написання вступу	травень 2020	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	червень 2020	виконано
5.	Написання практичного розділу	листопад 2020	виконано
6.	Формулювання висновків	листопад 2020	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	грудень 2020	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2020	виконано
9.	Захист	грудень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ В.І. Медведь
(підпис)

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____ Є. В. Стуліна
(підпис)

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ Т. М. Уділова

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 61 стор., 47 джерела.

Об'єкт дослідження: французькі фразеологічні одиниці, до складу яких входять елементи “фітоніми”.

Головна мета дослідження полягає у порівняльному аналізі концептуального змісту фразеологізмів французької і української мов, у визначенні їх структурно-семантичних особливостей, у виявленні загальних і специфічних рис культурних конотацій у мовах. Від визначення таких особливостей залежать способи перекладу фразеологізмів.

Теоретична база і методологічні засади дослідження: нами були вивчені праці ряду вчених, зокрема Ш. Баллі, Е. Д. Поліванова, В. В. Виноградова, Н. М. Шанського, А. В. Куніна, А. І. Смирницького, В. В. Виноградова, Г.Д. Грігор'єва, Ф.І. Фахрутдінової, Н.Ф. Зайченко, Е.Р. Малафеевої та ін.

Отримані результати: Фітонімічна лексика являє собою єдину лексичну підсистему, яку утворюють лексичні категорії. Фразеологічний склад будь-якої мови є найтісніше пов'язаним з національною культурою. Найбільш поширені дефініції фразеологічної одиниці відображають етнокультурну зумовленість даної мовної категорії. Таким чином, відображення дійсності фітафраземами в українській та французькій мовах досить сильно відрізняється

Ключові слова: *фразеологізм, фітонім, концептуальний зміст, картина світу, матриця, еквівалент, когнітивний контекст.*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1 Базові принципи та основні проблеми вивчення фітонімів як об'єктів лінгвістичного і перекладацького аналізу	
1.1 Когнітивні аспекти дослідження фразеологізмів з фітонімічним компонентом.....	8
1.2 Фітонімічна фразеологія як частина картини світу носіїв французької мови.....	17
1.3 Концептуальний зміст фразеологічних одиниць з елементами фітонімів як проблема перекладу.....	23
1.4 Напрямки дослідження фразеологізмів з фітонімічним компонентом та їх інтернаціональні і національні смисли.....	28
Розділ 2 Порівняльний аналіз концептуального змісту фразеологічних одиниць з фітонімами	
2.1 Структурно-самантичний аналіз французьких фразеологічних одиниць з фітонімами.....	41
2.2 Способи перекладу фітофразем з французької на українську мову.....	48
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТОК	60

ВСТУП

На сьогоднішній день дослідження когнітивних структур мовної семантики їх культурно-національна обумовленість займає одну з передових позицій в сучасній теорії мови. В вітчизняному мовознавстві за останні кілька десятиліть відмічається стрімкий ріст досліджень, присвячених вивченню концептуального змісту лексичної і фразеологічної семантики. Суттєвий внесок у розвитку лінгвокогнітивного напрямку в вітчизняному мовознавстві внесли такі вчені, як В.А. Виноградов, Е.С. Кубрякова, Ю.С. Степанов, В.З. Демьянков, Н.Д. Арутюнова, Ю.Н. Караулов, Є.Г. Беляєвська, М.М. Болдирєв, В.І. Карасик, В.Н. Телія, І.А. Стернин, Д.О. Добровольський, В.В. Красних і багато інших. Слід зазначити, що сьогодні одним із головних об'єктів лінгвокогнітивних досліджень являються способи фразеологічної репрезентації знання в матеріальних формах мовних знаків різних рівней.

У меншій мірі вивчаються в даний час когнітивні механізми побудови фразеологічної семантики. У зв'язку з цим істотно зростає потребність в більшій спрямованості досліджень когнітивного напрямку, проблеми концептуальної побудови і концептуальної організації фразеологічного значення, до вивчення тієї ролі, яку відіграють фразеологізми у процесі концептуалізації світу.

Саме проблемі концептуальної організації фразеологічного значення присвячене дане дослідження. Опис фразеологічних одиниць, що містять компонент «фітоніми» у своєму складі, з позиції вербалізації ними концептуалізації світу став головною задачею аналізу.

Пошук символіки рослин у фразеології французької мови і її порівняльний аналіз при перекладі на українську мову - це шлях пошуку труднощів щодо пояснення смислу іншомовної одиниці. Фразеологізм - стійкий мовний зворот, дослівно не перекладається на інші мови, що має самостійне значення, яке в цілому не є сумою значень назв слів. Що має на увазі під собою те, що при дослівному перекладі найчастіше виходить

безглуздий набір слів. Тому, для вивчення фразеологізмів іншого народу необхідно знати його культуру. Фразеологізми будь-якого народу завжди були тісно пов'язані з його історією, побутом і культурою. Завжди були таким собі дзеркалом, що відображає життя народу. Під дзеркалом, мається на увазі, що вони відображають саму суть культури суспільства. Те, що для фразеологізмів дійсно важливо, це фіксація точки зору носіїв мови на ті, чи інші речі. У багатьох мовах особливе місце займають фразеологізми, що містять назви рослин - фітонімів. Дана тема викликає великий інтерес у багатьох дослідників. Це обумовлюється тим, що у даних мовних одиниць є яскраво виражений культурний компонент, який вимагає окремого вивчення.

Актуальність обраної тематики пов'язана з посиленням інтересу до проблем національної фразеології в її взаємозв'язку з феноменом національної культури, а також з необхідністю вивчення сутнісних характеристик фразеологічного матеріалу і способів перекладу концептуального змісту таких фразеологізмів в руслі етнокультурних парадигм. Проблема вивчення флористичної фразеології особливо актуальна, тому що фітоніми відіграють значну роль в житті людини не тільки в декоративному і естетичному сенсі, але й беруть участь у передачі релігійних, символічних, естетичних і міфологічних уявлень.

Новизна роботи полягає в спробі опису етнокультурних ознак фразеофітонімічного змісту. На основі інтеграції теорії мови і теорії перекладу вперше розглядаються особливості французького фразеофітонімічного складу в контексті виявлення ознак національного мислення. **Об'єкт дослідження:** французькі фразеологічні одиниці, до складу яких входять елементи "фітоніми".

Фітоніми - семантична спільність найменувань дерев, трав, чагарників, квітів, ягід, овочевих та інших культур [Крепкогорская, Е. В с. 23]. Нами був проведений відбір фітонімів в французькій мові. Всього було відібрано 45 одиниць. Для зручності їх розгляду ми здійснили класифікацію фітонімів за

їх віднесеністю до певного класу: *окремі види рослин, родові рослини, плоди і ягоди, частини рослин, збірна рослинність* тощо.

Предмет дослідження: концептуальний зміст фразеологічних одиниць з елементами “фітонімів” і засоби його передачі з французької на українську мову.

Вслід за вченими Сєдих А. П., Бондаревою М. М. пропонується ввести термін фразеофітонім для позначення будь-якої ФО, що має в своєму складі найменування об'єкта флори. Головною теоретичною засадою даного дослідження стало положення: фітонім, стаючи частиною ФО, втрачає зв'язок з конкретним об'єктом, тобто втрачає свою фітонімічну функцію, перестає бути виявом граничної одиничності, починає узагальнювати, відбувається трансформація значення. Таким чином, фітонім втрачає зв'язок з конкретними одиничними поняттями і набуває додаткові конотації у складі фразеологічної одиниці.

Головна мета дослідження полягає у порівняльному аналізі концептуального змісту фразеологізмів французької і української мов, у визначенні їх структурно-семантичних особливостей, у виявленні загальних і специфічних рис культурних конотацій у мовах. Від визначення таких особливостей залежать способи перекладу фразеологізмів.

Матеріал дослідження: у даній роботі проаналізовано 40 фразеологічних одиниць (далі - ФО) сучасної французької і української мов, які були витягнуті методом суцільної вибірки з різних фразеологічних і тлумачних словників мови. У якості мовної одиниці, що відтворюється, фразеологізм завжди виступає як певне структурне ціле. Складові слова ФО утворюють систему пов'язаних і так чи інакше співвіднесених один з одним компонентів.

У роботі досліджуються особливості змісту і структури культурної інформації, акумульованої в найменуваннях рослин, що входять до складу фразеологізмів. На наш погляд, вивчення концептуального змісту ФО, які описують членування навколишнього світу носіями мови за допомогою

фіксації через фітоніми тієї чи іншої його ознаки, є прямим шляхом для дослідження особливості національно-своєрідного його сприйняття.

Отже, **гіпотезою** даного дослідження є наступна: репрезентація реалій та ознак світу завдяки фразеологічним одиницям з елементами фітонімів доводить вибірковість лінгвікультури, а їх переклад являє спробу визначення універсальних культурологічних понять та їх відтворення у різних мовах різними засобами.

Методи дослідження: метод суцільної вибірки фразеологізмів з фітонімічним компонентом, концептуальний аналіз для виявлення й осмислення структури вербалізованого концепту фітофразем, метод когнітивно-матричного аналізу.

Головні задачі дослідження:

- охарактеризувати роль фітонімів в мовній картині світу, зокрема у фразеологічній картині світу;
- визначити корпус фразеологічних одиниць, що містять фітоніми у французькій мові і виокремити назви фітонімів, що відповідають за фіксацію етнокультурологічних понять;
- визначити засоби перекладу фразеологічних одиниць з елементом фітоніма з французької на українську мову і порівняти випадки співпадіння (повного) чи його відсутність у передачі етнокультурної інформації у перекладі;
- проаналізувати і зіставити концептуальний зміст фразеологічних одиниць зі складовими флористичними компонентами у французькій і українській мовах.

Теоретична база і методологічні засади дослідження: нами були вивчені праці ряду вчених, зокрема Ш. Баллі, Е. Д. Поліванова, В. В. Виногорова, Н. М. Шанського, А. В. Куніна, А. І. Смирницького, присвячені методам і підходам до вивчення фразеологічних одиниць. Фразеологізми з компонентами-фітонімами неодноразово привертали увагу відомих лінгвістів В. В. Виногорова, Г.Д.Грігор'єва, Ф.І.Фахрутдінової, Н.Ф.Зайченко,

Е.Р.Малафеевої і ін. Глибоко вивчена лексико-семантична група іменників, що позначають рослини, в лексикографії французької і в більшій мірі російської мови.

Структура роботи включає в себе вступ, два розділи, висновок, бібліографічний список і додатки. Обсяг роботи складає 56 сторінок.

У першому розділі йдеться про когнітивні аспекти дослідження фразеологізмів з фітонімічним компонентом, досліджуємо фразеологізми як частину картини світу носіїв, розглядаємо напрямки дослідження фразеологізмів.

У другому розділі проводиться аналіз концептуального змісту фразеологічних одиниць з елементами фітонімів і пропонуються способи їх перекладу.

Висновки містять результати проведеного аналізу, доводиться певна роль фітонімічної лексики як елемента ФО у передачі відображення світу носіями мови у формі певних концептів, зафіксованих у таких ФО.

РОЗДІЛ 1

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ФІТОНІМІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ЛІНГВІСТИЧНОГО І ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АНАЛІЗУ

1.1 Когнітивні аспекти дослідження фразеологізмів з фітонімічним компонентом

У цьому розділі ми зупинимося на результатах наукових досліджень щодо флористичних концептуальних метафор на матеріалі французької мови, щоб визначитись на наступному етапі з аналізом такого типу метафор та їх перекладом. Ми зробили відбір наукових досліджень, які розглядали наступну проблематику: когнітивні основи формування переносних значень фітонімів (Дементьєва, А. Г.), специфіка актуалізації фітонімічної фразеології в рамках певних дискурсів, де автори розглядають закономірності вживання фразеологічного матеріалу як індикатора національного світобачення і комунікативної поведінки носіїв національної мови (Бондарева М. М.), когнітивна флористична метафора на матеріалі поетичних текстів (Виноградов В.В.).

У лінгвістиці, що розвивається в останні десятиліття під егідою когнітології, мова розглядається як загальний когнітивний механізм - система знаків, що грають важливу роль в репрезентації й інтерпретації інформації. Особливого значення набувають дослідження, пов'язані з виявленням і моделюванням структур знання, що лежать в основі мовних одиниць і мовних категорій, розглядом процесів пізнання і мислення (М.М. Болдирєв, В.З. Дем'янков, О.С. Кубрякова, М.В. Нікітін та інші), У зв'язку з цим інтерес представляє визначення таких структур знання, які співвідносяться з фітонімічною лексикою.

Фітонімічна лексика неодноразово потрапляла в поле зору лінгвістів, при цьому дослідження проводилися як на матеріалі однієї мови, так і в

порівняльному плані. У своїх дослідженнях вчені розглядають різні аспекти семантики і функціонування фітонімічних одиниць. У ряді досліджень об'єктом розгляду являють прями значення фітонімів. Вони виконуються на матеріалі самих різних мов (російської, англійської, французької, німецької, іспанської та т.д.), а основною метою вивчення в них є вмотивованість фітонімів (Т.Д.Баришнікова). У дослідженнях переносних значень фітонімічних одиниць (О.В. Рижкова, О.І. Мусаєва) , застосовуються когнітивний і лінгвокультурологічний підходи для виявлення особливостей семантики і національної специфіки освіти переносних значень фітонімів.

Однак, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених вивченню фітонімічної лексики, даний мовної пласт вимагає більш детальнішого розгляду з позицій когнітивно-дискурсивного підходу.

За визначенням дослідників Дж. Лакоффа та Чудинова А. П. новий погляд на проблему формування переносних значень фітонімів полягає в розгляді не тільки флористичної метафори, а й у виявленні метонімічних і метафоричних моделей, когнітивних механізмів, що дозволяють встановити підстави метафоричних і метонімічних переносів, а також у виділенні і описі концептосфер, щодо яких відбувається осмислення фітонімів у переносних значеннях [Чудинов 2000, с. 155].

Таким чином, зупинившись на основних положеннях когнітивної теорії метафори, можна зробити висновок, що з розвитком когнітивної лінгвістики метафора посідає провідне місце в її дослідженнях. Цей факт не є випадковим: вивчення метафори доводить її причетність до процесів мислення, здобуття, переробки й передачі інформації. Метафора безпосередньо пов'язана з досвідом певного колективу, народу; саме в ній, починаючи з найдавніших часів, втілені думки людей щодо навколишньої дійсності. Розглядаючи метафори конкретної мови, можна досягнути основи культури цього етносу, прослідити її становлення, розвиток у часі.

Таким чином, як виходить з аналізу теоретичного матеріалу, когнітивна теорія досліджує метафору як засіб концептуалізації дійсності, як основну

ментальну операцію, що поєднує різні понятійні сфери для пояснення, характеристики, пізнання однієї за допомогою іншої. З метою дослідження метафорики когнітивна теорія пропонує аналіз концептуальних метафор мови, розглядаючи їхню структуру, або метафоричних моделей, які становлять набір метафор з однієї понятійної області для розгорнутого зображення, пояснення певного явища іншої понятійної області.

Твердження про те, що концептуальні метафори охоплюють всю сферу людського досвіду і володіють значним когнітивним потенціалом, на сьогоднішній момент підкріплюється численними дослідженнями концептуальної метафори, що охоплюють практично більшість сфер людської діяльності.

Сфера застосування евристик цієї теорії постійно розширюється за рахунок включення в наукові дослідження матеріалів все більшої кількості мов: прикладом можуть служити публікації, присвячені арабським або китайським метафор. Ще один напрямок розвитку названої теорії - це звернення до метафоричного потенціалу невербальних семіотичних систем, тобто дослідження концептуальної метафори в карикатурі, жестах і у візуальному ряді креолізованих текстів.

Переглядається традиція обмежувати роль метафори в філософії і науці. Хоча когнітивна метафора зазвичай і протиставляється традиційному розумінню феномену, який возводиться до Аристотеля, дослідники все частіше відзначають, що саме Аристотель першим вказав на пізнавальний потенціал метафори. Філософи наступних поколінь не звернули належної уваги на зазначену Аристотелем здатність "метафори проникати в сутність речей" [Лакофф 2004, с.213], а "представники природничих наук ставилися до метафори зневажливо, яка немовби лежить за межами граматики, що характеризує неохайне мислення, а не як до законного теоретичного інструменту". На даний момент широкого поширення набули дослідження когнітивного потенціалу метафори в отриманні наукового знання. Вплив концептуальної метафори на розвиток наукових ідей досліджувався стосовно

самої філософії, а також біохімії, історії, математики, педагогіки, політології, психології, генетики, економіці і багатьом іншим науковим напрямкам.

Науковцем Чудіновим, була запропонована класифікація, згідно якої фітонімічна лексика являє собою єдину лексичну підсистему, яку утворюють лексичні категорії: дерева (*cèdre*, n., m.), чагарники (*arbuste* n., m.), трави (*fenouil* n., m.), квіти (*tulipe* n., f.), злаки (*blé* n., m.), ліани (*houblon* n., m.), овочі (*oignon* n., m.), фрукти (*poire* n., f.), горіхи (*amande* n., f.), ягоди (*cerise* n., f.), частини рослин (*bourgeon* n., m.), фізіологічні процеси (*engracement* n., m.), сукупність рослинних об'єктів (*forêt* n., f.), дії, вироблені над рослинами і їх частинами (*extirper* v.), характеристики рослин (*vert (-e)* adj.).

За зауваженням автора описані лексичні категорії репрезентують концептосферу рослина, в основі якої лежить складний концепт рослина (*plante*). Аналіз словникових дефініцій фітонімів *plante*, n., f. - у французькій мові дозволив виявити центральні і стійкі характеристики концепту рослина: “живий організм, який має різні життєві форми і види”, “прикріплений спосіб життя” (пасивність зростання); “своєрідні цикли розвитку”; “будова - корінь, стебло (стовбур), листя, плоди”; “особливості харчування” [CNRTL]; а також ті характеристики, які можуть розглядатися як стійкі або мінливі в залежності від їх ролі в забезпеченні цілісності концепту, який репрезентован фітонімічною одиницею, яку позначає конкретна рослина: ‘форма’, ‘розмір’, ‘колір’, ‘будова’ (плодів), ‘властивість’ (рослин і плодів), ‘фаза зростання’, ‘функція’. До числа мінливих характеристик відносяться ‘позитивні асоціації’, ‘негативні асоціації’, ‘місце зростання’.

Концептосфера рослина, яка об'єднує категорії слів з фітонімічною семантикою, за зауваженням автора, може розглядатися як багатоаспектне знання, тому при дослідженні даної концептосфери автор використовував метод когнітивно-матричного аналізу, розроблений М.М. Болдирєвим і застосований його учнями. Концептосфера рослина об'єднує в собі кілька різних контекстів осмислення фітонімічних одиниць, які були виявлені з урахуванням структури тематичної групи «рослина» [Кубрякова 1994, с.34].

Когнітивні контексти матриці РОСЛИНА, які актуалізуються
фітонімами в прямому і переносному значеннях

Запропонована когнітивна матриця відображає загальні найбільш релевантні концептуальні сфери (області) осмислення мовних одиниць, які репрезентують концептосферу рослина: життєві форми, морфологія рослин, види рослин, цикли розвитку, сукупність рослин, дії над рослинами.

Когнітивний контекст *життєві форми* допомагає осмислити значення фітонімічних одиниць *arbre n.,m., arbuste n.,m., buisson n.,m., herbe n., f.* у французькій мові. Під життєвою формою розуміється зовнішній вигляд рослин, що відображає їх пристосованість до умов середовища. Виходячи з наведеного визначення, значимість також набуває інформація про зовнішній вигляд рослини, тобто «морфологія рослин», під якою в ботаніці розуміються закономірності, особливості зовнішньої будови рослин. Відзначимо, що в

рамках когнітивного контексту морфологія рослин осмислення отримує найбільшу кількість фітонімічних одиниць: *корінь, стовбур, стебло, листя, плід* ', *racine n., f., tige n., f., bourgeon n.,m., feuille n., f., fruit n.,m.*

У господарстві їстівні рослини і їстівні частини рослин ділять на фрукти, овочі, горіхи і т. д. Тому ми вважаємо, що фітонімічними одиницями, номінуються фрукти, овочі, горіхи, а також квіти, оскільки вони також є частиною рослин, теж осмислюються в рамках когнітивного контексту *морфологія рослин: fruit n.,m., légume n.,m., noix n.,f., fleur n.,f.* і т.д.

На основі аналізу фітонімічних одиниць і обліку фонових знань носіїв мов, можна припустити, що для визначення тих фітонімічних одиниць, які підлягають осмисленню в рамках когнітивного контексту види рослин, найбільшу значимість має інформація про зовнішню схожість рослин, про подібність в умовах їх зростання, про особливості плодоношення. Таким чином, когнітивний контекст види рослин сприяє осмисленню фітонімів: *algue n.,f., les mousses n.,f., fougères n.,f., les conifères n.,m., leurs n.,f.*

В рамках когнітивного контексту *цикли розвитку* рослин відбувається осмислення фітонімічних одиниць: *enracinement n.,m., floraison n.,f.* і т.д. Циклами розвитку рослин є послідовність закономірної заміни один одного морфологічно різних етапів, стадій розвитку, через які проходить представник даного виду.

На базі когнітивного контексту сукупність рослин відбувається формування значень таких фітонімічних одиниць, як *forêt n., f., bocage n.,m.* і т.д. Під сукупністю рослин, або рослинних об'єктів, зазвичай розуміється сукупність основних типів рослинності, що складається з деревних, чагарникових, трав'янистих та інших рослин (лишайників). Слід також позначити когнітивний контекст дії над рослинами. Фітонімічні одиниці, в яких вербалізуються ті чи інші дії, які людина виробляє над рослинами, їх частинами та з ними, отримують своє осмислення в рамках виділеного нами когнітивного контексту дії над рослинами: *cultiver, semer, récolter* і т.д.

розглянуті когнітивні контексти виступають в якості компонентів загальної матриці рослина.

В ході дослідження було встановлено, що розумовим процесом, що визначає формування переносних значень фітонімів, є концептуальна деривація, яка передбачає вторинну концептуалізацію, в процесі якої формування нового концепту відбувається на основі вже існуючого за рахунок реінтерпретації вихідного змісту того чи іншого концепту, а також вторинну категоризацію, в результаті якої фітонімічні одиниці, що репрезентують утворившийся концепт, починають позначати новий клас об'єктів і / або набувають оцінний зміст. Формування переносних значень фітонімів здійснюється на основі когнітивних моделей (метафоричних та метонімічних) за рахунок дії когнітивних механізмів. Одна із форм виникнення переносних значень фітонімів, це їх входження до складу фразеологічних одиниць і передача нового концептуального значення.

Проведений аналіз мовного матеріалу дозволив виявити чотири основних моделі метафоричного перенесення, відповідно до яких і відбувається формування переносних значень фітонімів, які активно функціонують у французькій мові:

Людина - рослина, тварина - рослина, артефакт - рослина, абстрактне явище - рослина.

Найбільш продуктивною метафоричною моделлю утворення переносних значень у фразеологічних одиницях фітонімічних одиниць є модель людина - рослина. Характеристики 'форма' і 'розмір' складають основу метафоричного перенесення при формуванні переносних значень наступних фітонімів: *patate* n., f. "personne corpulente" [Кубрякова 2004, с. 560], *haricot* n., m. "orteil", "pied", *radis* n., m. "orteil" [Larousse], *patate* n., f., *pomme* n., f. "visage" і т.д.

На основі характеристики 'будова' відбувається формування переносних значень фітонімів: *oignon* n., m. "personne, qui porte plusieurs vêtements superposés" [Зинченко 2003, с. 191]. А характеристика 'функція' становить

основу метафоричного перенесення фітонімічних одиниць: *tronc n., m. "corps humain"* [Маслова, 2001, с. 208].

На основі характеристики 'колір' формуються переносні значення фітонімів, що дають уявлення про людину, колір її волосся, шкіри і т.п. Дана характеристика є базою для формування переносних значень лексичних одиниць: *tomate n., f. "avoir les joues, le visage rouge de honte, de timidité, de confusion, de colère"*, *citron n., m. "avoir le visage jaune"*.

Характеристики 'позитивні асоціації' і 'негативні асоціації', пов'язані з тією чи іншою рослиною, її красою або непривабливістю, складають основу метафоричного перенесення при формуванні переносних значень фітонімів: *rose n., f. "la femme dans l'éclat de sa jeunesse, de sa beauté"* [Ужченко 2006, с. 146–152].

За рахунок механізму концептуальна метафора на основі характеристик 'властивість' (зрілий, незрілий) і 'фаза зростання' відбувається формування переносних значень ряду фітонімів. Так, фітонімічні одиниці у французькій мові мають переносне значення "*qui est peu avancé en âge, dépourvu de maturité n., f.; qui a la fraîcheur acide, la vivacité de la jeunesse*" розвивається у фітонімів *vert (-e)*, значення "*qui a atteint son plein développement, son plein épanouissement; qui est parvenu à maturité*" мають фітоніми *aoûté, mûr* [Зінченко 2003, с. 191].

Ознаки зрілого або незрілого плоду переносяться на людину, а фази розвитку рослини співвідносяться з фазами росту і розвитку людини як біологічної істоти, також визначаючи його вік.

В ході дослідження практичного матеріалу було виявлено кілька фітонімічних одиниць, що використовуються для номінації людини за її національністю. В цьому випадку в основі метафоричного перенесення лежить характеристика 'місце зростання'. Так, у французькій мові фітонім *soso n., m.* часто вживається для номінації іноземців, зокрема афроамериканців.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що метафоризації піддаються усі елементи категорій когнітивної матриці, виступаючи засобом репрезентації оціночного знання про людину. Дане знання може бути представлено у вигляді загальної когнітивної матриці, що включає ряд когнітивних контекстів: фізичні параметри, анатомія, психологічні особливості і соціальний статус.

Найбільша кількість фітонімічних одиниць в переносному значенні осмислюються в рамках когнітивного контексту фізичні параметри: *rose n., f., chou n., m., vert (-e)*, і т.д. До фізичних параметрів людини, перш за все, відносять уявлення про її конституцію, тобто розмірах, формах, пропорціях, особливості розвитку кісткової, жирової і м'язової тканин, і зовнішності в цілому. Крім того, фізичними параметрами людини вважаються вік, сила, стан здоров'я і т.д. В рамках когнітивного контексту анатомія отримують осмислення фітонімічні одиниці *prune n., f., bourgeon n., m., tige n., f.* і т. д. Виходячи з визначення і дослідження фітонімів, можна сказати, що найбільшу значимість набуває інформація про систему людського організму в цілому, будову людського тіла, внутрішніх органах.

З огляду на все вищесказане, можна прийти до висновку про те, що фітоніми в переносному значенні, виступаючи засобом репрезентації оціночних знань і об'єктивації інших концептосфер, можуть осмислюватися через матрицю.

Ядром матриці є концептосфера рослина (зі всіма її елементами), де завдяки асоціативному порівнянню з'являється когнітивний контекст концептосфери людина, тобто такі артефакти, які, в свою чергу носять матричний характер.

Слід зазначити, що роботи у галузі когнітивної метафори не є багато чисельними, що залишає певне місце для подальших досліджень. На нашу думку, метафори, що залишились поза увагою дослідників і формують напрямок наукового дослідження даної роботи.

Посилання на дослідження метафоричних перенесень, проведених у вітчизняному мовознавстві, націлені на те, щоб довести не тільки актуальність такого роду досліджень, але й запозичити так звану концептуальну матрицю перенесених значень фітонімів, які можуть входити до складу фразеологічних одиниць і формувати, таким чином їх концептуальний зміст.

1.2 Фітонімічна фразеологія як частина картини світу носіїв французької мови

"Світ, який нам дано в нашому безпосередньому досвіді, залишаючись всюди одним і тим же, досягається різним чином в різних мовах ..." [Щерба, 1974, с. 64]. Висловлена академіком Л. В. Щербою багато років тому ця думка залишається і зараз дуже актуальною в справі глибокого і всебічного вивчення національно-специфічного в різних мовних системах і культурах.

Специфіка національних картин світу, на думку Л. Бикової і Н. Сукаленко, в першу чергу базується на своєрідності емпіричного і символічного Всесвіту різних народів. До першої, на їхню думку, відносяться природні і кліматичні умови, типові види господарської діяльності, другу складають фольклор, міфологія, художня література, мистецтво, культурні автоматизми. Інакше кажучи, розбіжність національних картин світу перш за все пов'язано з відмінностями культур в широкому сенсі слова. Однак фіксація культурних відмінностей значною мірою пов'язана з мовними знаками [Быкова, Сукаленко 1996, с. 411-415], серед яких важливу роль відіграють фразеологічні одиниці, стійкі словосполучення і стійкі порівняння.

Особливості історії та культури етносу насамперед проходять осмислення, стають складовою частиною його концептосфери, а потім вже,

отримуючи мовне вираження, включаються в семантичний простір мови. У концептосфері різних народів багато спільного. Разом з тим, в кожному національному культурному світі є неповторні, унікальні концепти, своєрідний їх набір.

Поява в лінгвістиці терміна «картина світу» обумовлена її поворотом до проблеми «людина в мові».

«Під картиною світу в найзагальнішому вигляді пропонується розуміти впорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в громадській (груповій, індивідуальній) свідомості» [Попова, Стернин 2002, с.4].

Розуміння того, що зв'язок між історією та культурою народу і його мовою встановлюється в мисленні народу, прийшло тільки в останні десятиліття ХХ століття, після появи когнітивної лінгвістики. Саме когнітивна лінгвістика ввела в науковий обіг такі категорії, як концептосфера, семантичний простір мови і інші, за допомогою яких стало можливим говорити про процес засвоєння і обробки інформації за допомогою мовних знаків.

За образним висловом О.С. Кубрякової, концепт - це фрагмент світу, схоплений когнітивною структурою, найчастіше виступає у вигляді групи концептів, які, в свою чергу, будучи підведеними під тіло знака, виступають в ролі значення слів [Кубрякова 1996, с. 90-94].

Особливості історії та культури етносу насамперед проходять осмислення, стають складовою частиною його концептосфери, а потім вже, отримуючи мовне вираження, включаються в семантичний простір мови. У концептосфері різних народів багато спільного. Разом з тим, в кожному національному культурному світі є неповторні, унікальні концепти, своєрідний їх набір.

Поява в лінгвістиці терміна «картина світу» обумовлена її поворотом до проблеми «людина в мові» [Азимов 2009, с. 448].

Під картиною світу в найзагальнішому вигляді пропонується розуміти впорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в громадській (груповій, індивідуальній) свідомості [Попова, Стернин 2002, с. 4].

Як пише дослідниця В. Постовалова, національна когнітивна картина світу являє собою загальне, стійке, повторюване в картинах світу окремих представників народу. За зауваженням Постовалової, у зв'язку з цим національна картина світу, з одного боку, якась абстракція, а з іншого - когнітивно-психологічна реальність, що виявляється в розумовій, пізнавальній діяльності народу, в його поведінці - фізичній і вербальній [Постовалова 1988, с. 5-69]. Уточнюючи це визначення з точки зору змісту національної мовної картини світу, І.В. Колшанский зауважує, що вона виступає у вигляді впорядкованої сукупності знань – концептосфери [Колшанский 2013, с. 21].

Мовна картина світу (КС) - це сукупність уявлень народу про дійсність на певному етапі розвитку народу, зафіксованих в одиницях мови. [Попова, Стернин 2002, с. 5].

Дослідники впродовж певного часу ставили питання щодо змісту мовної картини світу. Вивчення мовної КС саме по собі має чисто лінгвістичний сенс: для опису мови як системи; але якщо дослідник інтерпретує отримані результати для виявлення позначених мовою когнітивних структур свідомості, опис мовної КС виходить за межі чисто лінгвістичного дослідження, тому що використовується для моделювання і опису концептосфери, тобто концептуальної картини світу. Мовні знаки, слова виступають в цьому випадку єдиним способом доступу до єдиної інформаційної бази людини (А.А. Залевська) – її концептосфери [Мусаєва 2005, с. 115].

Мусаєва вважає, що важливу роль в становленні і розвитку лексичної системи будь-якої мови грає метафора. Універсальні семантичні процеси, в число яких входить і мовна метафора, з одного боку, засновані на

загальнолюдських законах мислення, з іншого - мають свої особливості прояву в кожній мові, отже, можна говорити про те, що існує як щось спільне, так і різне в способі і частоті освіти багатозначних одиниць і обумовленості їх специфікою системи конкретної мови [Мусаева 2005, с. 120].

Метафора відображає творче осмислення людиною навколишнього світу, в основі якого лежить досвід, Теля зазначає, що метафора - найбільш потужний засіб формування нових концептів, тобто відображення в мовній формі нового знання про світ - емпіричного, теоретичного або ж художнього освоєння дійсності. В метафорі простежується саме зародження думки і її здійснення в мові [Теля 1986, с. 141]. З чого визначення виходить, що метафора - це спосіб створення нових концептів з використанням знаків, вже наявних в даній семіотичній системі [Теля 1986, с. 86]. Саме це теоретичне положення ми будемо використовувати у дослідженні концептуального змісту *фразеофітонімів*, тому що, як було вже зазначено, цей зміст формується на базі певних ментальних процесів: переносу ознаки предмета під час його порівняння з іншим предметом у процесі сприйняття дійсності, з урахуванням, звичайно, нааціонально-культурного аспекта.

Починаючи з визначення ознак допоміжного, вихідного об'єкта, метафора приходить до виведення ознак основного суб'єкта: суть її полягає або у відборі ознаки, властивою початковому об'єкту метафори і зіставляється з природою денотата, або в переосмисленні його [Теля 1986, с. 200]. Вивчаючи мовну метафору з точки зору її семантичної структури, необхідно звертатися до прийомів компонентного аналізу, так як переносне значення виявляється пов'язаним з вихідним номінативним смисловим елементом, що відображає певні ознаки. Процес розвитку метафори при цьому може бути визначений як трансформація в семній структурі слова. Найрізноманітніші семи, які відображають ознаки основні, другорядні і вигадані, можуть актуалізуватися при метафоризації і лежати в основі створюваного в процесі перенесення образу [Мусаева 2005, с. 155].

Вивчення метафори на матеріалі різних мов - перспективний напрямок в порівняльній лексикології, оскільки дозволяє проникнути в загальні закономірності людського мислення, виявити типові асоціації і разом з тим визначити специфіку кожної мови, що відокремлює його від загального [Гак 1988, с. 13].

За результатами попередньої класифікації матеріалу, що досліджується, проведено його розподілення за такими семантичними групами (за матрицею М.М. Болдирєва):

1. Фразеологічні одиниці, що містить семантичний компонент “найменування компонентів рослини” : *feuille, tige, branche, fleur, bourgeon, fleurette*.

2. Фразеологічні одиниці, що містить семантику “найменування цілої рослини” : (*tulipe, rose, citrouille* та ін).

3. Фразеологічні одиниці, що є об'єднаними семантичним компонентом “група рослин” : *bouquet, couronne, jardin, rosier*.

4. Фразеологічні одиниці, об'єднані семантичним компонентом “фаза біологічного існування рослини у французькій мові” : *feuiller, s'épanouillir, s'ouvrir, verdier, reverdier, se faner, s'effeuiller, effaner*.

Аналіз показав, що переважна більшість фразеологічних одиниць з елементом “фітонім”, відноситься до антропосфери - когнітивної сфери представлення знань про людину та її життєдіяльність. У цій великій когнітивній сфері можна виділити декілька відносно автономних областей, компоненти яких регулярно осмислюються в термінах рослин.

В рамках досліджуваного матеріалу репрезентативною є сфера осмислення людини як біолого-фізіологічного істоти, тобто уявлення про її зовнішність, будову, зростання і розвиток, здоров'я, фізичні відчуття, інстинкти. Найбільш часто фразеофітоніми використовуються для репрезентації таких даних про людину, як вік, національність і зовнішність.

Ми вирішили надати приклади з літературних творів, щоб підтвердити нашу думку про національносвоєрідну, а також індивідуальну

концептуалізацію дійсності і фіксацію цієї концептуалізації у значенні фразеолітонімів у вигляді їх концептуального змісту. Так, в поданні носія французької лінгвокультури очі можуть бути схожі на квітку клематиса (clématite): *Ses yeux divins de clématite*. Ніжний, світлий тон шкіри порівнюється з жасміном (jasmin): *Blancheur, teint de jasmin*. Рум'янець на щоках метафорично відображається за допомогою фітонімів œillet (гвоздика), мак (coquelicot): *Les œillets de la pudeur empourpraient légèrement le jasmin de son teint*. Колір волосся у французькій мові може бути позначений фітонімом avoine (овес): *... ses cheveux d'avoine qui ont renoncé à leur incroyable désordre ...* Кошлаті, густі вуса автор співвідносить з будяками (chiendent): *Le chiendent d'une séditeuse moustache* [Муравьев В. Л., 1980, с. 105].

Стать, зростання, фігуру людини традиційно передають такі фітоніми, як liane (ліана), roseau (очерет), asperge (спаржа). Ліана асоціюється з гнучкістю: *Souple comme une liane. Petits pieds andalous, braise rougeâtre aux yeux, corps de liane, bras d'ivoire, cheveux bleus. Tout cela s'appelait Judith*. Очерет - з ніжністю, крихкістю, вразливістю: *Ce royal enfant, doux et frêle roseau!*. Фітонім asperge (спаржа) вживається в складі фразеологізму asperge montée (en grain) і має пейоративний відтінок значення - «здоровило»: *... grande déjà comme une asperge montée, avec un air d'effronterie ...* [Муравьев 1980, с. 105].

Жіночі образи у французькій літературі концептуалізуються наступними метафорами: narcisse (нарцис), aubépine (глід): *Elle ressemblait à un tendre narcisse qui penche sa tête languissante au bord d'une eau solitaire; Une à une, les petites filles descendirent. Il semblait que ce fût une floraison hâtive, des aubépines miraculeusement fleuries*

Якості людини, риси її характеру, розумові здібності також можуть бути позначені фітонімами. Так, добросердя, високі моральні якості символізують маки (coquelicot): *De grands corps calmes, des cœurs simples comme des coquelicots*. Людину самозакохану називають cresson (крес-салат): *Malfrins! Cressons! De quoi que vous êtes pas contents?*

Отже, як вже зазначалося раніше, когнітивна лінгвістика запропонувала новий підхід до фразеологізму, основою якого є порівняння двох доменів – домена-джерела і домена-цілі

1.3 Концептуальний зміст фразеологічних одиниць з елементами фітонімів як проблема перекладу

На думку В. В. Виноградова, фразеологія досліджує найбільш живий, рухливий і різноманітний загін мовних явищ [Виноградов 1974, с. 140]. В. М. Мокієнко пише: «Під фразеологічної одиницею (ФЕ) мається на увазі відносно стійке, відтворюване, експресивне поєднання лексем, що володіє (як правило) цілісним значенням» [Мокиєнко 1980., с. 174].

Дане традиційне визначення підсумовує концепції, сформульовані такими вченими, як В. В. Виноградов, А. М. Бабкін, В. П. Телією та ін. В. В. Виноградов виділив три типи ФЕ: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення. Існують різного роду типології фразеологізмів: засновані на структурному схожості компонентного складу (І. В. Арнольд, В.Фляйшер), що враховують когнітивний аспект дослідження (Л. М. Болдирєв, Г.Бургер), структурно-семантичні класифікації, засновані на ступеня стійкості компонентів (А. В. Кунін, А. В. Мокієнко, І. І. Чернишова).

На завершальному етапі формування теоретичної бази майбутнього дослідження є цілком логічним висвітлити питання про концептуальний зміст фразеологічних одиниць. У даній роботі обраний підхід до концептуального змісту зводиться до наступного: він розглядається нами як спосіб вивчення смислів фразеологічної одиниці, здатних актуалізуватися в момент її вжитку у мовленні.

Відповідно до існуючої точки зору, в ході концептуального аналізу виявляються мовні засоби репрезентації світогляду носіїв мови, базові

концепти, важливі для розуміння культурних конотацій [Виноградов, 1977 с.150].

У фразеологізмах відображається розуміння дійсності носіями мови, формується концептуальний малюнок, який є основою світосприйняття. З нашої точки зору, дослідження фразеологізмів як носіїв культурних концептів є одним із способів доступу до світогляду мовців, тому що через фразеологічну репрезентацію простежується образ і розуміння світу. Саме з цих позицій ми розглядаємо фразеологізми з елементами “фітонімів” як такі, що вербалізують культурні концепти носіїв мови.

Першим прийомом концептуального аналізу фразеологічних домінант стане їх відбір за тематичною ознакою, яку було представлено у попередніх пунктах даної роботи. Іншими словами, ми визначемо фразеологічні одиниці з елементами “фітонімів”, які формують зміст певного концепту. Однак, слід уточнити, за якою ознакою буде здійснюватися відбір фразеологічних одиниць, тим більше що серед учених немає єдиної думки щодо критеріїв відбору ФО, які входили в номінативні поля того чи іншого концепту. С. Попова та І. Стернін вважають, що номінувати концепт можуть фразеологізми, до складу яких входить ім'я концепту; паремії, смисли яких інтерпретуються як відображення когнітивних ознак концепту; метафоричні номінації; сталі порівняння з ключовим словом [Попова, Стернін, 2007, с. 69-71]. А.М. Приходько виділяє дві площини фразеологічної об'єктивації: мовну, фразеологізм дорівнює певному концепту, мовленнєву, фразеологізм висвітлює якусь рису концепту.

Незважаючи на те, що вже накопичено визна-ленний опиткогнітивного вивчення фразеологізмів і отримані дуже значимі результати, багато хто з розряду важливих і актуальних для про-щей теорії мови питань залишаються на сього-дняшній день до кінця не вирішеними. У число таких питань входить і питання про складність концептуальної будови фразеологічної семантики.

Почнемо з того, що процес фразеологізації є процес збереження певного концепту в матеріальній формі фразеологічного знака. Збереження концепту

відбувається шляхом його перетворення в смислові елементи фразеологічного значення. Це свідчить про те, що любе фразеологічне значення концептуально засноване або мисленнєво обґрунтоване. Оскільки концепт - це складне ментальне утворення, що складається з досить великої кількості взаємопов'язаних компонентів (або концептуальних складових), то процес перетворення концепту в зміст фразеологізма є багатоетапною процедурою, яка виявляється у наступних етапах: 1) дискретизація цілісного концепту, тобто ототожнення окремих «ділянок» або частин концепту; 2) виділення (або виокремлення) деякої «ділянки» або якоїсь частини / частки концепта з числа інших (тобто в його актуалізації); 3) побудова на основі виділеної / актуалізованої концептуальної «ділянки» у результаті певних ментальних операцій конкретного фразеологічного значення. Отже, зміст фразеологізму формується на двох основних рівнях: глибинному (або внутрішньому) і поверхневому (або зовнішньому) [Приходько 2008, с. 111-114].

Основне положення когнітивної теорії метафори, розробленої американськими вченими Дж. Лакоффом і М. Джонсоном в монографії «Метафори, якими ми живемо», полягає в наступному: «В основі процесів метафоризації лежать процедури обробки структур знань - фреймів і сценаріїв. Знання, що реалізуються у фреймах і сценаріях, являють собою узагальнений досвід взаємодії людини з навколишнім світом - як з миром об'єктів, так і соціумом» [Лакофф, 2004 с. 157]. Е. В. Будаєв зазначає, що «саме в монографії Дж. Лакофф і М. Джонсона була розроблена теорія, яка привнесла системність в опис метафори як когнітивного механізму» [Будаєв, 2007 с. 24]. В даний час когнітивному підходу до дослідження метафори належить центральне місце в сучасній метафорології, а запропонована Дж. Лакоффом і М. Джонсоном теорія в наші дні широко визнана в світовій науці. Вона застосовується в практичних дослідженнях самого широкого спектра. Завдяки такому підходу метафора виявляється за рамками мовної системи. Вона розглядається як явище взаємодії культури, мови і мислення.

У монографії «The contemporary theory of metaphor» Дж. Лакофф і М. Джонсон строго диференціюють поняття «концептуальна метафора» і «метафоричне вираження», особливо звертаючи увагу, що «локус метафори - в думці, а не в мові».

Як зазначає О. Г. Беляєвська, на глибинному рівні розташовується концептуальна структура - своєрідний «скелет» семантики мовної сутності, який ранжує ознаки, позначається за ступенем важливості. Глибинна концептуальна структура коррелірується з зовнішньою, суто семантичною складовою, але істотно відрізняється від неї: по-перше, тим, що це сутність позамовног, ментального плану, по-друге, тим, що вона являється результатом операцій логічного висновку і, по-третє, тим, що складові концептуальної структури не можуть в сумі скласти семантичний зміст одиниць, їх сукупність формує ментальну картинку про ті значення, або про ті бачення, що позначаються, під час говоріння при вжитку мовної одиниці (фразеологізму) [Беляєвская 2007, с. 185].

Складність перекладу метафори в значній мірі пов'язана з відмінностями між метафоричними системами, що існують у відповідних мовах. Наприклад, метафоричні образи, характерні для англійської мови, нерідко відсутні в російській, і навпаки. Тому далеко не завжди може бути простий перенесення метафор з російського тексту в англійський або навпаки. У зв'язку з цим періодично виникає необхідність зміни метафоричного образу. Така заміна допомагає зберегти рівень експресії оригіналу і зробити переклад більш Идиоматичность. В теорії перекладу існує «закон збереження метафори», відповідно до якого метафоричний образ повинен у міру можливості зберігатися при перекладі. Недотримання цього закону призводить до того, що сенс фрази змінюється, а її естетичний і прагматичний ефект знижується [Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. с. 144].

На думку В. Н. Комісарова, суть перекладу полягає в передачі змісту іншомовного тексту засобами іншої мови [Комиссаров, 1999. с. 25]. Як

зазначає вчений, в перекладознавстві під терміном «переклад» зазвичай маються на увазі два аспекти: 1) сам процес перекладу, тобто процес, що відбувається в формі психолінгвістичного акту і складається в тому, що твір (текст або усне висловлювання), що виникло на одній мові (мовою оригіналу), пересоздається іншою мовою (мовою перекладу); 2) результат діяльності перекладача, результат цього процесу, тобто нова книга (текст або усне висловлювання) на мові перекладу [Комиссаров, 1999. с. 43]. Як стверджують Т.Р. Левицька і А.М. Фитерман, в разі буквального перекладу метафори може виникнути абсолютно чужий переводить мови образ. Автори наголошують на необхідності неметафоричному пояснення в подібних випадках [Левицкая, 1963 с. 19-20]. За словами вчених, «закон збереження метафори» - це, скоріше, не закон, а якась тенденція, рекомендація для перекладачів, а не сувора догма. У своїй роботі П. Ньюмарк підкреслює, що важливість вибору способу перекладу метафори залежить від типу тексту. Автор вказує, що в інформативних текстах метафори не несуть реальної функціонального навантаження і можуть бути випущені в процесі перекладу. У художніх текстах метафори більш важливі, оскільки містять контекстуальну, семантичну та прагматичну інформацію. Тому в подібних текстах необхідно уважно ставитися до метафор.

Таким чином, в найбільш загальному вигляді концептуальна підстава - це глибинний рівень фразеологічної семантики, що представляє собою актуалізовану «ділянку» певного концепту, в якому відображаються ментальні уявлення про позначений фразеологізмом об'єкт позамовною дійсності, які і складають смислову основу образного змісту фразеологізму. Слід також особливо відзначити, що процес перетворення концепту в смислові елементи фразеологічного значення базується головним чином на двох основних когнітивних (чи ментальних) операціях - метафоризації і метонімізації.

В якості висновку відзначимо, що дослідження принципів формування фразеологічного значення на базі теорії когнітивної лінгвістики має цілу

низку незаперечних переваг. Когнітивний підхід у фразеології сприяє, зокрема: 1) створенню методик концептуального моделювання фразеологічної семантики; 2) встановленню всього репертуару взаємо співвідношених і взаємо зв'язаних концептуальних структур, включених в процес фразеологічної номінації об'єкта / явища дійсності; 3) оновленню самого процесу фразеологізації, який здійснюватиметься за рахунок не однієї ментальної операції, як передбачалося раніше, а за посередництвом цілого ряду ментальних процедур; 4) зміни ракурсу розгляду такого ключового поняття фразеологічної теорії, як внутрішня форма, при якому розкривається її концептуальна сутність; 5) діагностиці культурно-національної специфічності (або унікальності) і мовної системи.

Отже, всі вищезазначені когнітивні ознаки фразеологічної одиниці впливають на прийоми її перекладу на іншу мову, тому що будуються і виходять з особливостей концептуалізації дійсності, на що має певний вплив не тільки особистість говорячого (приклади з літератури), але й особливість національно-культурного сприйняття дійсності. На нашу думку, саме від цього останнього положення залежить зміст фразеологізмів, чи фразеолітонімів у нашому випадку та їх переклад.

1.4 Напрямки дослідження фразеологізмів з фітонімічним компонентом та їх інтернаціональні і національні смисли

У сучасному мовознавстві взаємозв'язок мови і культури безумовною і не підлягає сумніву. Культура являє собою змістовний аспект мови і невіддільна від нього. Мова не тільки показує сучасну культуру в даний конкретний момент часу і відображає її попередні стани, а й передає її багатства від покоління до покоління.

Грунтуючись на такому підході до вивчення мови, можна простежити тісний зв'язок фразеології з національно-культурними традиціями мовного колективу. Досліджуючи будь-який аспект фразеології, можна виявити її національну своєрідність. При цьому слід підкреслити, що подібне своєрідність притаманна не тільки окремо взятому фразеологізму, але і фразеологічній системі мови в цілому [Гак, 1966 с. 249].

Вивчення французької фразеології має давні традиції, що йдуть в далеке минуле. Становлення її як наукової дисципліни стало результатом тривалої, безперервної діяльності французьких дослідників і вчених (П. Гіро, М. Ра, А. Рей і ін.) З підбору, аналізу та систематизації фразеологічних висловів французької мови. Однак не слід забувати про Ш. Баллі, який заклав основи сучасної фразеології тим, що вперше в історії мовознавства дав теоретичне обґрунтування фразеологічним явищ і науково пояснив необхідність спеціального вивчення стійких сполучень в мові.

Фразеологічні одиниці, будучи еквівалентними пропозицій, словосполучень або окремим словами, представляють собою готові засоби вираження і виконують в мові комунікативну функцію. Створені народом і відшліфовані їм протягом століть, вони, безперечно, складають його скарбницю і заслуговують на пильну вивчення. Беручи до уваги багатство французької мови, ми обмежили область дослідження, взявши для розгляду лише фразеологічні одиниці з компонентом «Фітон», відібрані методом суцільної вибірки зі словника французьких ідіом.

Народна фітонімія є однією з найдавніших мікросистем, в якій закріплений досвід культурно-міфологічного і практичного пізнання світу рослин як складової частини природи, що оточує людину. Дослідження словесних образів, які закріплені в системі народної фітонімії, дає можливість розкрити своєрідність тієї картини світу, яка являє собою значний пласт культури того чи іншого народу. Переважна більшість французьких фразеологічних одиниць виникло на національній основі.

Джерела їх походження відносяться до різних історичних епох і є досить різноманітними.

Образи французьких фразеологічних одиниць запозичуються з найрізноманітніших сфер общественно-економічної, культурної і матеріального життя народу, в них знаходять відображення його побут та культура, дух і образ мислення, його історія. Ці фразеологічні одиниці є свого роду узагальненням духовних цінностей французького народу, вони відтворюють точну картину його минулого, розкривають його характер, знайомлять з національними рисами, звичаями.

Саме фактор аналізу концептуального змісту фразеологічних одиниць як нова модель дослідження визначила сучасні способи і прийоми перекладу фразеологізмів на іншу мову.

Фразеологізми відображають національну культуру такими шляхами: 1) через фразеологічне значення, тобто комплексно, усіма компонентами фразеологічної одиниці, яка відображає специфічну ситуацію або особливість національної культури. У цьому разі саме носій мови, спираючись на знання своєї національної культури, може правильно встановити уявлення, покладені в основу фразеологізму, який є незрозумілим для іноземця; 2) компонентним складом, тобто розчленовано; 3) фразеологічними генопрототипами, коли національнокультурна специфіка фразеологізму очевидна [Назарян, 1965 с. 200].

Об'єктом концептуального аналізу фразеологізмів є смисли, що передаються цими мовними одиницями. До того ж, структура й зміст різних концептів виявляються через значення фразеологічних одиниць, що репрезентують певний концепт, їхні словникові тлумачення, мовленнєві контексти. Зіставлення всіх наявних мовних засобів репрезентації концепту в системі мови й мовлення дозволяє виокремити ключовий зміст концепту, а також принципи організації мовного матеріалу, оскільки в основі формування значень деяких мовних одиниць та їх класифікацій і категорій лежать ті чи ті концепти. Концептуальний аналіз спрямований на виявлення

й осмислення структури вербалізованого концепту з метою з'ясування обставин його формування, знаходження властивих йому системних зв'язків та їх відмінностей від інших концептів. Концептуальний аналіз спрямовує свою увагу на отримання різнобічних знань про світ, спосіб життя, традиції, звичаї, вірування, міфологію та культуру носіїв певної мови, не обмежуючись аналізом семантичної структури тієї чи тієї мовної одиниці. Для кожного словникового значення слова існує свій власний концепт, який є результатом “зіткнення” цього значення з особистим досвідом, культурною індивідуальністю концептоносія [Ужченко 2006, с. 146–152].

Метою концептуального аналізу на думку Н.Д. Арутюнової виступає моделювання концепту і установлення його зв'язків з іншими концептами, що здійснюється шляхом не лише опису смислів кожного окремого слова, але й визначенням специфіки цілого концептуального поля і логічних відношень між його компонентами. Дослідниця виділяє семантичну і прагматичну компетенцію носія мови, яка слугує для проведення концептуального аналізу, причому розуміння забезпечується знанням значень слів і речень (семантична компетенція), а інтерпретація – знанням механізмів вживання мови (прагматична компетенція) [Чудинов 2001, с. 238].

У сучасному мовознавстві взаємозв'язок мови і культури безумовною і не підлягає сумніву. Культура являє собою змістовний аспект мови і невіддільна від нього. Мова не тільки показує сучасну культуру в даний конкретний момент часу і відображає її попередні стану, а й передає її багатства від покоління до покоління.

Грунтуючись на такому підході до вивчення мови, можна простежити тісний зв'язок фразеології з національно-культурними традиціями мовного колективу. Досліджуючи будь-який аспект фразеології, можна виявити її національну своєрідність. При цьому слід підкреслити, що подібне своєрідність притаманна не тільки окремо взятому фразеологізму, але і фразеологічній системі мови в цілому [Гак 1966, с. 249].

Вивчення французької фразеології має давні традиції, що йдуть в далеке минуле. Становлення її як наукової дисципліни стало результатом тривалої, безперервної діяльності французьких дослідників і вчених (П. Гіро, М. Ра, А. Рей і ін.) З підбору, аналізу та систематизації фразеологічних висловів французької мови. Однак не слід забувати про Ш. Баллі, який заклав основи сучасної фразеології тим, що вперше в історії мовознавства дав теоретичне обґрунтування фразеологічним явищ і науково пояснив необхідність спеціального вивчення стійких сполучень в мові.

Народна фітонімія є однією з найдавніших мікросистем, в якій закріплений досвід культурно-міфологічного і практичного пізнання світу рослин як складової частини природи, що оточує людину. Дослідження словесних образів, які закріплені в системі народної фітонімії, дає можливість розкрити своєрідність тієї картини світу, яка являє собою значний пласт культури того чи іншого народу.

Більшість фразеологічних одиниць виражає споконвічне прагнення людей до правди, щастя, фізичного й духовного здоров'я, утверджує моральні й етичні категорії: справедливість, чесність та честь. Чим більше наша мова прикрашена фразеологічними одиницями, тим вона образніша, яскравіша, тим сильніше емоційне враження справляє. Найбільш переконливим доказом цього є вживання фразеологізмів письменниками і журналістами.

По суті, ці короткі висловлювання рекомендують чи відкидають, схвалюють або засуджують, навіть повчають, бо за ними стоїть авторитет поколінь або культур. Фразеологізми типізують різні явища життя. Вони є узагальненою пам'яттю народу, висновками з життєвого досвіду, який дає право формулювати погляди на етику, мораль, історію й політику двох націй.

Усе це дає нам змогу вважати, що фразеологічні одиниці є важливим фактором розвитку і збагачення французької мови, а також одним із джерел поповнення її словникового запасу.

Вислови, відтворені в мовленні у готовому вигляді давно привертали увагу французьких вчених і мовознавців. Доказом глибокої цікавості до образних засобів мови є наявність численних робіт з пареміології та фразеології, створених у Франції в різні часи, починаючи з середньовіччя і до наших днів. Ці праці, не схожі по своєму значенню, належать перу людей різних професій, що свідчить про велику популярність прислів'їв – фразеологізмів у народі.

Фразеологізація – складний лінгвістичний процес, утворений різними факторами, серед яких основну роль мають семантичні фактори. Вони визначають змістову структуру фразеологізму як особливого мовного знаку.

Питання походження фразеологічних одиниць з давніх-давен привертало увагу французьких мовознавців. Дослідження, що проводились як у Франції, так і в інших країнах фактично привели до виділення етимології фразеологічних одиниць в самостійний розділ французької фразеології. Однак слід відмітити, що характер вказаних досліджень з часом значно змінився. Це є закономірним результатом розвитку французької фразеології і глибшого осмислення ролі і значення семантичних факторів в утворенні і еволюції фразеологічних одиниць.

Фразеологічні одиниці, на відміну від слів володіють важкою семантичною структурою, відображають більш об'ємні поняття.

Переважна більшість французьких фразеологічних одиниць виникла на національній основі. Джерела їх походження відносяться до різних історичних епох і є досить різноманітними. Образи французьких фразеологічних одиниць запозичуються з найрізноманітніших сфер суспільно-економічної, культурної та матеріального життя народу, в них знаходять відображення його побут і культура, дух і образ мислення, його історія. Ці фразеологічні одиниці є свого роду узагальненням духовних цінностей французького народу, вони відтворюють точну картину його минулого, розкривають його характер, знайомлять з національними рисами, звичаями.

У них містяться згадки про культурних, економічних, соціально-політичних та історичних подіях. Наприклад:

- *moitié figue, moitié raisin* (більш вживана форма в сучасній мові: *mi-figue, mi-raisin*) - ні риба, ні м'ясо (букв. наполовину фіга, наполовину виноград). Припускають, що вираз сходить до тих часів, коли жителі Коринфа вивозили відомий у всьому світі невеликий сушений виноград-коринку. Але так як він був в той час рідкісний і дорогий, коринфские торговці часто домішували до нього фіги. Таким чином, покупці отримували «наполовину фіги, наполовину виноград», що і призвело до виникнення даного фразеологізму;

- *la fin des haricots* - кінець всьому (букв. Кінець бобам). Також вживається форма *c'est la fin des haricots!* - ось і кінець всьому; кришка. Даний оборот датується двадцятими роками ХХ ст. і має кілька версій пояснення походження. За однією версією в основі образу лежить той факт, що нерідко в світських іграх замість грошей використовувалася квасоля (або горох). Якщо ж квасолини закінчувалися, завершувалася і ігрова партія. Інша версія говорить про те, що вираз виникло в ті часи, коли в більшості французьких семінарій, пансіонів, інтернатів і т.п. боби були найпопулярнішою їжею. Коли вони закінчувалися, то не знали, чим годувати учнів. Тому говорили, що настав «кінець бобам», підкреслюючи цим безвихідність становища, що склалося;

- *sucrer les fraises* - тремтіти, трястися [про руки - від старості, пияцтва, страху]; постаріти, одряхлеть, стати маразматиком (букв. посипати цукром полуницю). Компонент цього виразу *fraises* означає, можливо, великий закритий туго накрохмалений комір фрез (фреза). Вперше *фреза* була привезена до Франції Катериною Медічі. А саме слово виникло в ті часи, коли для того, щоб привести в порядок перуку, використовували водний розчин цукрової пудри. Але іноді надлишки пудри потрапляли на комір, особливо у людей похилого віку, у яких тряслася голова.

Фразеологізми французької мови з компонентом - найменуванням екзотичних дерев (наприклад, *cocotier* - кокосова пальма) відображають історичний факт володіння французькою державою численними колоніями в південних частинах світу: *s'accrocher au cocotier* - не хотіти віддавати придбане (букв. Чіплятися за кокосову пальму), *monter / grimper au cocotier* - розсердитися (букв. влізти на кокосову пальму).

Під фразеологічної системі французької мови є ряд виразів зі словом *prune* (олива). У Франції зливу з'явилася в XII в., і сьогодні це саме культивується дерево в цій країні. Плоди сливового дерева стали для французів символом чогось марного і дріб'язкового: *pour des prunes* - даром; даремно (букв. через слив), *faire cent sauts pour une prune* - дуже старатися через дрібницю (букв. робити сто стрибків заради однієї сливи).

1. Фразеологізми, пов'язані з народними повір'ями і легендами (легендами).

- *Employer / avoir toutes les herbes de la Saint-Jean* - 1) пустити в хід всі засоби; 2) передбачити / дотриматися всіх формальностей (букв. Застосувати / використовувати всі трави Святого Іоанна). В основі даного висловлювання лежать старовинне народне повір'я, ніби трави, зібрані в ніч на свято Івана Купали, мають чудотворні лікувальні властивості.

2. Фразеологізми, які сходять до минулих епох і мають в своїй основі звичаї і звичаї французького народу.

Так, один із старовинних французьких звичаїв ліг в основу фразеологізму *avoir du foin dans ses bottes* - бути зі грошима, бути заможним (букв. Мати сіно в чоботях). Раніше у Франції ознакою станового відмінності була висота чобота: чим вище були халяви, тим вище титул власника. Високі чоботи нещільно прилягали до ніг, що заважало ходьбі, тому їх змушені були заповнювати соломною або сіном. Безумовно, чим вище були чоботи, тим більше сіна доводилося класти власнику в халяву, що, в свою чергу, вказувало на його велику спроможність. До цього ж джерела сходять вираз

mettre du foin dans ses bottes - розбагатіти, нажитися на чому-небудь (букв. Покласти сіно в чоботи).

3. Фразеологізми, пов'язані з анекдотичними або жартівливими історіями. Часто в основі даного роду фразеологічних одиниць лежить забавний правдивий або вигаданий епізод.

4. У фразеологічного обороту *faire sa poire / faire de sa poire* - бути всім незадоволеним, уявляти про себе, бути самовдоволеним, пихатим (букв. Зробити свою пику) можна виділити первинну і вторинну образні основи: крім значення, що реєструється в словниках з позначкою «арго», «особа, рожа, морда», *poire* має нейтральне значення, виникнення якого пов'язують з ім'ям Луї-Філіпа Орлеанського. Французький художник і журналіст Шарль Філіпон звернув увагу на те, що через видатних в сторони скул голова Луї-Філіпа за своєю формою нагадувала грушу, і створив карикатурний образ *le roi-poire* (король-груша).

Крім національних образів французькі фразеологізми з фітонімічним компонентом містять також й образи універсальні, що робить дані фразеологічні одиниці зрозумілими для будь-якого народу Європи. Наприклад, кропива - дуже поширена рослина в Західній і Східній Європі, яка привернула не тільки увагу французів. Її назва стала засобом образного вираження всіляких значень в складі фразеологізмів. У французькому це наступні:

1. *jeter qch aux orties* (досл. кидати що-небудь в кропиву) - відмовитися від чого-небудь, закинути що-небудь;

2. *jeter sa robe aux orties* (досл. викинути свою сукню в кропиву) - кинути свою колишню професію;

3. *faut pas pousser mémé dans les orties* (досл. не треба штовхати бабусю в кропиву) - не треба перебільшувати і ін.

Окрему групу, яку активно використовують в якості компонентів, представляють дендроніми. Аналіз матеріалу виразно демонструє багатий

потенціал назв дерев в плані передачі метафоричного значення. Так, найчастіше доля людини порівнюється з долею дерева.

З назв дерев у французькій фразеології представлені в невеликій кількості *l'osier* «верба», *sapin* «ялина» і *l'orme* «в'яз»:

1. *avocat sous l'orme* (досл. адвокат під в'язом) - *адвокат без практики, адвокат, марно чекає клієнтів*;

2. *attendre sous l'orme* (досл. чекати під в'язом) - *марно чекати*; *sentir le sapin* (досл. відчувати запах ялини) - *бути при смерті, дивитися в гріб*, *franc comme l'osier* (досл. відвертий, як верба) - *нехитрий, занадто простий і т. п.*

Дуб у Франції традиційно символізує довголіття. У революційну епоху в цій країні дуб, брали до уваги, по галльську традиції, як осі світу, символізував свободу, надію і спадкоємність. Серед сучасних пам'яток Франції можна назвати дуб, в дуслі якого влаштована невелика кімната шириною близько трьох з половиною метрів. За найскромнішими підрахунками, цього гігантського дерева більше двох тисяч років. У складі фразеологізмів слово *chêne* «дуб» використано також в різних значеннях:

1. *on n'abat pas un chêne du premier fois* (досл. НЕ зрубують дуб з першого разу) - *важко справа вимагає часу і праці*;

2. *fort comme un chêne* (досл. міцний, як дуб) - *про міцне людині*; *payer en feuilles de chêne* (досл. платити дубовим листям) - *розплачуватися нічого не вартими речами*;

3. *le gland ne devient pas chêne en un jour* (досл. жолудь не в один день стає дубом) - *важка справа вимагає часу і праці і т. п.*

Однією з найбільш захоплюючих і цікавих сторін фразеології як лінгвістичної дисципліни є фразеологічні звороти зі стрижневим флористичним компонентом, що відображає світ квітів. Найменування рослин в переносному значенні насамперед зустрічаються в описі людини, характеризуючи його зовнішність, фігуру, риси характеру. У французькій мові найбільша продуктивність метафоричних перетворень відзначається в наступних напрямках: рослина - сакральний символ, рослина - образ рідного

краю, рослина - зовнішність людини, рослина - емоція людини. В українській мові основні шляхи метафоричного перенесення наступні: рослина - зовнішність людини, рослина - емоція людини, рослина - образ рідного краю, рослина - період часу.

У французів ФЕ з компонентом-флоронімом розвинені більшою мірою. Можливо, тут позначилася високорозвинена палацова садово-паркова культура, підтримувана національної аристократією. Про це свідчать прекрасні сади Лувра та парки родових помість французького дворянства, що, безсумнівно, не могло не відбитися в мов.

Отже, проведений аналіз на цьому етапі дослідження довів, що крім національно-специфічного використання фітонімів у фразеологічних одиницях є і інтернаціональні за вжитком, що свідчить про універсальний характер існування фразеофітонімів. Але саме проблему перекладу складають фразеофітоніми національно-культурного вжитку і тлумачення.

Фітонімічна лексика являє собою єдину лексичну підсистему, яку утворюють лексичні категорії. Ці категорії репрезентують концептосферу рослина, в основі якої лежить складний концепт рослина.

У французькій мові є фразеологізм *entre la poire et le fromage*, який має значення під кінець обіду, на закуску, за десертом (букв. Між грушею і сиром). До 1393 р традиції сир завжди подавали після фруктів, так як вважалося, що соковиті фрукти повинні обполоснути рот і підготувати рецептори до сприйняття смаку сиру.

Серед французьких фразеологізмів з компонентом «фітон» є ціла серія зі словом *fève*: *gagner [avoir] la fève* - виграти в чому-небудь, отримати перевагу (букв. Виграти, отримати боб); *trouver la fève [du gâteau]* - знайти несподівану вигоду (букв. знайти боб). Вона пов'язана з традицією французького народу подавати в свято Дня Богоявлення пиріг з запеченим в нього бобом (*le gâteau de la fève*). У французькій культурі мигдальне дерево являє собою символ нерозсудливості і необережності, так як часто цвіте під час весняних заморозків, на відміну від шовковиці, яка є символом

розсудливості через свого більш пізнього цвітіння. Звідси виник фразеологічний зворот *il vaut mieux être mûrier qu'amandier* - краще бути мудрим, ніж необережним (букв. Краще бути шовковицею, ніж мигдальним деревом).

Фразеологізми, пов'язані з анекдотична або жартівливими історіями. Часто в основі даного роду фразеологічних одиниць лежить забавний правдивий або вигаданий епізод. Так, наприклад, поява фразеологізму *c'est un chou colossal* - шахрайство; підприємство, заманюють населення неправдоподібно прибутковими обіцянками (букв. це величезна капуста) пов'язано з досить інтригуючою історією. Вираз з'явилося за часів Луї-Філіпа і було пояснено в 1841 р Альфонсом Кар (Alphonse Karr): «Два або три роки тому, - пише він, - на четвертій сторінці всіх газет можна було побачити хвалебну помпезну замітку про новий сорт капусти ... Цей сорт являв собою величезну капусту, привезену з Нової Зеландії, яка одночасно могла служити їжею для людей і тварин, а також давала приємну тінь влітку. Ця капуста була трохи нижче дуба, але трохи вище сливового дерева. Кожне насіннячко цієї капусти продавалося за франк ... Їх розкуповували у всіх куточках Франції ... Після закінчення декількох місяців насіння "величезною капусти" дали дві або три різновиди відомих раніше сортів капусти, до яких вже довгий час ставляться зі зневагою. Суд почав розслідування ».

У фразеологічного обороту *faire sa poire / faire de sa poire* - бути всім незадоволеним, уявляти про себе, бути самовдоволеним, пихатим (букв. Зробити свою пику) можна виділити первинну і вторинну образні основи: крім значення, що реєструється в словниках з позначкою «арго», «особа, рожа, морда», *poire* має нейтральне значення, виникнення якого пов'язують з ім'ям Луї-Філіпа Орлеанського. Французький художник і журналіст Шарль Філіпон звернув увагу на те, що через видатних в сторони скул голова Луї-Філіпа за своєю формою нагадувала грушу, і створив карикатурний образ *le roipoire* (король-груша).

Саме фактор аналізу концептуального змісту фразеологічних одиниць як нова модель дослідження визначила сучасні способи і прийоми перекладу фразеологізмів на іншу мову.

Отже, французька фразеологія містить велику кількість фітофразем національного характеру. Фразеологізація – складний лінгвістичний процес, утворений різними факторами. Переважна більшість французьких фразеологічних одиниць виникла на національній основі. Крім національних образів французькі фразеологізми з фітонімічним компонентом містять також й образи універсальні.

РОЗДІЛ 2

ПОРІНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ЗМІСТУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ З ФІТОНІМАМИ

2.1 Структурно-самантичний аналіз французьких та українських фразеологічних одиниць з фітонімами

У французькій та українській мовах існує чимало фразеологічних одиниць, до складу яких входять фітоніми (назви рослин). До складу французьких і українських ФО входять назви дерев і чагарників, квітів і трав, культурних і дикорослих дерев, їстівних і неїстівних рослин і т. д.

У даній роботі нами досліджується тематична група фразеологічних одиниць, що мають в своєму складі фітонімів і їх деривати. Під фітонімами ми розуміємо, як назви різних рослин, так і плоди цих рослин. Французькі та українські фразеологічні одиниці розглядаються в порівняльно-семантичному аспекті, що дозволяє встановити моменти сходження і розбіжності в області фразеології двох різно структурних мов (французької і української). Для зручності дослідження концептуального змісту фразеологічних одиниць з фітонімами, що входять до їх складу, розділимо фразеологізми на кілька груп: 1) ліс, лісонасадження; 2) дерева; 3) квіти, трави, злаки та інші рослини; 4) плоди.

Однією з перспективних методик дослідження і способів пізнавальної активності людини виступає концептуалізація, іншими словами, осмислення інформації та її оформлення у вигляді репрезентаційних і системних структур в свідомості людини. Сучасні лінгвісти-когнітивісти трактують концептуалізацію як «наскрізний» механізм «структуризації знань з деяких мінімальних концептуальних одиниць» [Алефиренко 2008, с. 93].

Слід зазначити, що фразеологічний універсум є досить добре вивченим об'єктом дослідження, але, незважаючи на великий пласт наукових робіт, дана тематика продовжує викликати живий інтерес у дослідників. Це може здатися парадоксальним, але, маючи відносно консервативну семантико-смислову структуру, фразеологічні одиниці, зважаючи на їх активне використання, піддаються найбільш динамічним семантичним зрушенням. У фразеології будь-якої мови в найбільшій мірі відбивається історія і звичаї народу, його самобутність і унікальність. Фразеологізми є не тільки інтеграційними елементами мовної картини світу, але і виступають незамінним інструментом вербалізації національної концептосфери. Інформація про національну культуру з необхідністю може бути виділена на всіх рівнях фразеологічних сполучень, зокрема, на рівні фітонімічного компонента. [Тагірова, 2009 с. 76]

Фразеологічний склад будь-якої мови є найтісніше пов'язаним з національною культурою. Найбільш поширені дефініції фразеологічної одиниці відображають етнокультурну зумовленість даної мовної категорії. У більшості лінгвістичних енциклопедичних словників фразеологізми трактуються як семантично пов'язані поєднання мовних одиниць, які не підкоряються загальним комбінаторним закономірностям і вживаються в мові, як правило, у відносно жорсткій кореляції семантичних структур і лексико-граматичного набору засобів [Кубрякова, 2004 с. 136-138].

Французький корелят «fleur» має значення: «*Partie des plantes phanérogames, qui porte les organes reproducteurs. plante qui porte des fleurs*» (букв. частина явнобрачних (квіткових – прим. наша (Т.А.)) рослин, яка має репродуктивні органи. рослина, яка має квіти) [Robert P, 1986, 430-431]; «*Partie d'un végétale qui se développe généralement après les feuilles, dont les pièces peuvent être de couleurs vives et d'un parfum agréable, et qui, après une existence passagère, est remplacée par le fruit . Plante qu'on cultive spécialement pour la beauté ou le parfum de sa fleur*» (букв. частина рослини, яка розвивається зазвичай після листя, пелюстки якої можуть бути яскравих

кольорів та приємного запаху, і яка після короткочасного існування заміщується плодом. Рослина, яку вирощують спеціально заради краси та запаху її квітки) [LAROUSSE].

Українське «квітка» тлумачиться як «частина рослини, що виростає на кінці стебла або гілки й складається з маточки, тичинки й пелюсток навколо них; звичайно має різне забарвлення та приємний запах. Ця сама частина рослини, зірвана зі стеблом. Трав'яниста рослина, що має на кінці стебла утворення, яке складається із серцевини й пелюсток навколо неї». Дана лексема має в українській мові синоніми: «цвіт» і «квіт». Пор.: цвіт – це «квіти (пелюстки) на рослині в період цвітіння» а квіт – «те саме, що квітка».

У свідомості європейців, до квіток належать, як правило, одні й ті ж рослини, зокрема, троянда, лілія, мак, бузок, гвоздика тощо. Однак, як показують попередні дані нашої розвідки, у досліджуваних мовах простежується певна асиметрія щодо визначення таких рослин. Така розбіжність виявляється у французькій мові. Так, за даними словника Robert P. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, до основних квіток, що застосовують для прикрашання, відносяться, окрім традиційних, й інші рослини, які у нашій свідомості квітами не вважаються, як-от: *глід, будяк, валеріана, дурман, звіробій, лавр, шавлія, конюшина* та ін. [Robert, 1986 р. 560 – 561].

На підставі вищезазначених дефініцій будемо вважати у нашому дослідженні під компонентом «назва квітки» не лише репродуктивну частину будь – якої (розбивка наша – Т.А.) рослини, але й всю саму квіткову трав'янисту рослину, яку вирощують заради краси, аромату, для прикрашання. При цьому у французькій мові враховуємо особливості згаданого вище тлумачення лексеми «fleur» [Robert, 1986 р. 560 – 561]. Щодо фразеологізмів, то слідом за Д. Баранником, Л. Булаховським, М. Шанським ми відносимо до них, крім ідіом, прислів'я, приказки, паремії.

Із невеликою перевагою домінує французький фразеологічний корпус: нами зафіксовані сталі словосполучення із 39 назвами квіток: *ajonc Genista,*

angélique Angelica, aubépine Crataegus, bégonia Begoni, belis Bellis, bouton d'or Ranunculus, bruyère Calluna, camélia Camellia, camomille Matricaria, chardon Cirsium, coquelicot Papaver, fleur Flos, fleurette Flos, fleuron Flos, genêt Genista, giroflée Matthiola, jasmin Jasminum, jaunet Nuphar, joubarbe Sempervivum, laurier Laurus, lavande Lavandula, lilas Syringa, lis Lilium, lys Lilium, marguerite Bellis, mauve Malva, orchidée Orchis, pâquerette Bellis, pissenlit Taraxacum, pivoine Paeonia, renoncule Ranunculus, rose Rosa, rue Ruta, sauge Salvia, scabieuse Scabiosa, souci Calendula, trèfle Trifolium, tulipe Tulipa, violette Viola.

В українській мові зафіксовано трохи менше флоролексем - 30: барвінок (Vinca), бузок (Syringa), волошка (Centaurea), квіт (Flos), квітка (Flos), квіточка (Flos), крин (Lilium), лілія (Lilium), мак (Papaver), маківка (Papaver), маковина (Papaver), маковка (Papaver), маруна (Pyrethrum), панська роза (Rosa), півники (Iris), півонія (Paeonia), рожа (Malva), рожа (Rosa), роза (Rosa), ромашка (Matricaria), ружа (Rosa), рута (Ruta), сон (Pulsatilla), троянда (Rosa), фіалка (Viola), чорнобривці (Tagetes).

У французькій та українській мовах спостерігається вживання похідних або зменшувально-пестливих назв від Flos, зокрема: фр. *fleur, fleurette, fleuron*; укр. *квіт, квітка, квіточка; цвіт, цвіток, цвіточок*.

В досліджуваних мовах нами виявлено вживання у складі фразеологізмів різних назв одних і тих же квіток, як-от: фр. *belis – marguerite – pâquerette Bellis* (la rybergère et blanche fleur sont le belis du gay pasteur; à la franche marguerite; au ras de pâquerettes); *ajonc – genêt Genista* (quand l'ajonc fleurit, la brébis pâlit; le jeune homme qui aime et manie le genêt est sûr d'être cocu quand il sera marié); *bouton d'or – renoncule Ranunculus* (à Saint-Théodore fleurit chaque bouton d'or; les enfants sont comme la renoncule, ils se trouvent partout); *lis – lys Lilium* (pur comme le lis; les Lys ne filent point); укр. *крин – лілія Lilium* (сельний крин; часом і між кропивою лілія росте); *васильок – волошка Centaurea* (ти посій жито – васильки вродяться самі; де волошки, там хліба трошки); панська роза – роза – троянда Rosa (як панська роза;

немає рози без терня, а також без колючок; рози без колючок не буває; у файного мужа жінка, як ружа; немає бджоли без жала, а троянди без колючок).

Крім того, для української мови є характерним наявність у складі фразем ряду дериватів назви квітки *Paraver*: мак – маківка – маковина – маковка (*гарна дівка, як маківка; збудуй хату з маковини та для любої дівчини; голова, як маковка, а в неї розуму, як наклано*). Якщо систематизувати усі назви квіток за їхніми номенклатурними назвами, то можна констатувати, що для двох мов універсальними компонентами назви квіток *Lilium* (фр. *siéger sur les lis*; укр. *часом і між кропивою лілія росте*); *Matricaria* (фр. *bois de l'infusion de camomille et tu n'auras pas mal au ventre*; укр. *Ворожити на пелюстках ромашки*); *Paraver* (фр. *rouge comme un coquelicot*; укр. *червоний як мак*); *Rosa* (фр. *chapeau de roses*; укр. *любиш троянду – мирися з колючками*); *Syringa* (фр. *quand lilas il y a, bléu a*; укр. *Кудахче курка під бузком, а яйця несе в кропиви*); *Viola* (фр. *faire sa violette*; укр. *Перша жінка, як фіалка, а друга, як грабарка*) та гіперонім *Flos* (фр. *à la fleur des ans*; укр. *прибитий на цвіту*).

Щодо збігів у французькій та українській мовах, то маємо наступні спільні компоненти: *Malva* (фр. *fumer les mauves par la racine*; укр. *цвіте, як рожжа*); *pivoine* (фр. *rouge comme une pivoine*; укр. *червона, як півонія*); *Ruta* (фр. *fenouil et rue rendent la vue perçante*; укр. *чи з рutoю, чи без рuti, а вже старій баб і дівчиною не бути*).

Переважна кількість традиційних формулювань терміну наповнена широким розумінням фразеології, що включає в себе, крім стійких словосполучень, і паремії, що володіють такими семантичними ознаками, як невідомість і відтворюваність в незмінному вигляді.

Пізнання світу становиться об'єктом дослідження сучасних когнітивних наук: психолінгвістики і нейрофізіології, а також когнітивної лінгвістики, для якої характерні свої специфічні методи аналізу. Як відомо, срок «каганець» трактується як процес і результат пізнавальної активності індивіда [Зінченко,

Зусман, Кірнозе 2003. 191 с.]. Когнітивна схема пізнання может поділятися на три етапи: сприйняття, відображення и превращение информации в свідомості. Мова тут может йти про концептуальну реконструкцію дійсності, что відображається не тільки в лексичі, а й у фразеологічному корпусі мовної спільноті. Інша мова - Інша концептуалізація світу. Даній факт підтверджується наявністю в будь-якій мові лакунарних ФЕ, що не мають еквівалентів в іншій мові і, як наслідок, важко перекладаються. Поряд з типічних національними предметами побуту, особистий іменами, топонімами, а рхаїчними словами, які потребує етимологічних коментарів, найменування рослини «походження» також виступають маркерами національно-культурної віднесеності и в певній мірі етноідентичності. У французькій лінгвокультурі фітонім «ліс» не володіє активним семиотическим потенціалом українського світу: *les arbres cachent la forêt* – *через дерев лісу не видно*; *forêt de Bondy* - *злодійське кубло*; *небезпечне місце*. Це практично всі фразеологізми з компонентом «ліс» у французькій мові.

Кропива - дуже поширена рослина в Західній і Східній Європі, яке привернуло увагу як українців, так і французів, і її назва послужило засобом образного вираження всіляких значень в складі фразеологізмів.

В українській мові фітонов використаний при утворенні таких одиниць, як: *жалити, як кропива* - Так говорять про злих, непрівітних людей, які невміють ладнати з іншими. *Чи не всяка мачуха - кропива, но й не всяка падчерка - маків цвіт.*- не всі мачіхі злі, а не будь-яка пачеріца хороша [Березович, 2006. С. 3-20].

У французькій мові *jeter qch aux orties* (досл. *кидати що-небудь в кропиву*) - відмовитися від чого-небудь, закинути що-небудь; *jeter sa robe aux orties* (досл. *викинути свою сукню в кропиву*) - кинути свою колишню професію; *faut pas pousser mémé dans les orties* (досл. *не треба штовхати бабуся в кропиву*) - *не треба перебільшувати* і ін.

Як видно, одне й те саме назва використано для передачі абсолютно різних конотативних значень.

Потрібно відзначити також відмінність репертуару фітонімів, використаних для утворення фразеологічних одиниць; так, деякі назви рослин зафіксовані тільки в одній з розглянутих мов. Фразеологічні французькі одиниці, що не мають аналогічних фітофразем в українській мові, є досить присутні: ФО *les carottes sont cuites* – діло зроблено, діло в шляні; *la cerise sur le gâteau* – вдале завершення діла; додатковий бонус; *mettre du beurre dans les épinards* – виправити справи.; *Qui est le cornichon dans l'histoire* – хто дурачок в цій історії; *Appuyer sur le champignon* – натиснути на газ; *Avoir la pêche / frite / patate* – бути у формі, енергичним; *Raconter des salades* – болтати, теревенити, брехати; *prends en de la graine* - мотати собі на вус, зарубати на носі, брати приклад, вчитися.

На думку ряду вчених, фітоморфні образи зазвичай неагресивні: вони акцентують ідею природності і безперервності розвитку життя, близькості і взаємозв'язку людини і природи, наочно відображають причинно-наслідкові зв'язки в природі, значимість міцних коренів і інші фундаментальні для національної свідомості цінності [Чудінов, 2001 с. 94]. Те ж саме можна сказати про фітонімічні фразеологізми, які підкреслюють нерозривний зв'язок людини і природи, зокрема, рослинного світу. Референти фітонімічних стійких зворотів, на нашу думку, вибираються носієм мови, виходячи з ряду факторів, ключовими з яких виступають характеристики номінантів елементів флори: частотність і регулярність вживання, семіотична релевантність і синонімічна продуктивність.

Фразеологізми, що мають аналоги: *Être rouge comme une tomate* – бути красним як помідор, *la cerise sur le gateau* - вишенька на торті, *fort comme un chêne* – сильний як дуб, *chercher une aiguille dans une botte de oin* – шукати голку в стозі сіна, *pousser comme des champignons* – рости як гриби,

Аналіз досліджуваних фразеологізмів показав, що в французькій мові переважають стійкі словосполучення із гіперонімом *Flos* та назвою квітки *Rosa*. Щодо української мови, то саме у її фразеокорпусі найяскравіше

простежується тенденція до домінування фразеологізмів із назвою конкретної квітки, у даному випадку – це назва квітки мак *Paraver*. Майже половина стійких словосполучень має у своєму складі назву цієї рослини. У французькій мові також значне місце займають фраземи із гіперонімом *Flos*. Як видно з наведених даних, спільною є тенденція до значної кількості фразеологізмів із назвою гіпероніма, однак в французькій мові стійкі словосполучення із даним компонентом перевищують інші.

2.2 Способи перекладу фітофразем з французької на українську мову

Переклад фразеологізмів з фітонімічним компонентом пов'язаний з вирішенням цілої низки лінгвістичних, літературознавчих, культурологічних, філософських і навіть психологічних проблем. Причиною виникнення проблем при перекладі фразеологізмів є вже сама особливість фразеологічних висловів, оскільки вони являють собою експресивно забарвлену мовленнєву одиницю на відміну від інших не експресивних одиниць, їх замінюють і виконують певну функцію в акті комунікації. Необхідність правильного підходу до вивчення способів перекладу фітофразем обумовлена важливістю адекватної передачі образної інформації та відтворення стилістичного ефекту вихідного тексту в перекладі. Щоб досягнути семантико-прагматичної відповідності між мовою оригіналу та мовою перекладу перекладач повинен зробити вибір між безеквівалентністю, частковою еквівалентністю та повною еквівалентністю фразеологізмів.

Специфіка фразеологічних одиниць така, що, вивчаючи цю одиницю в синхронному плані, ми завжди маємо перед собою її генетичне джерело – вільне або лексично стійке (не фразеологізм) сполучення, від якого неможливо повністю абстрагуватися. Це сполучення слів є його минулим станом, його історією. Ось чому будь-яке вивчення одиниць фразеологізмів

фактично базується на свідомому і несвідомому зіставленні цієї одиниці з її прототипом, на тлі якого вона виявляє свою сутність. Фразеологізми, розвиваючись разом з мовою, передають семантикограматичні та лексичні особливості будь-якої мови на різних етапах її розвитку, а отже, являються важливим джерелом поповнення її словникового запасу. Відмінна особливість історичної природи фразеологічних одиниць полягає в тому, що через специфіку внутрішньої форми вона має експліцитне вираження в мові.

Фразеологічні вирази можуть передавати різні ситуації чи стани, а саме: урочистість, невимушеність, уточнення, конкретизацію, відтворювати негативне чи іронічне ставлення, одночасно відтворюючи дух епохи, характерний для даного періоду історичного розвитку. Найбільш характерними формами семантичного перетворення, які притаманні фразеологічним виразам сучасної французької мови, є наступні: переосмислення їх компонентів, лексичне послаблення значень компонентів, народноетимологічне трактування. Переосмислення як форма семантичного перетворення словосполучень є найпоширенішою та найпродуктивнішою у французькій мові, тобто більшість нових фразеологізмів виникають в результаті переосмислення вільних словосполучень.

З перекладацької точки зору фразеологізми зазвичай діляться на дві групи: ФЕ, що мають еквіваленти в мові-перекладача, і безеквівалентні ФЕ. На основі співвідношення ознак лексичного, граматичного, семантичного та стилістичного подібності та відмінності вченими-лінгвістами виділяються кілька типів еквівалентів: повні еквіваленти (А. В. Кунін називає їх «моноеквіваленти»), часткові еквіваленти, контекстуальні еквіваленти і калькування.

Повні еквіваленти. Використання таких відповідностей дозволяє зберегти весь комплекс значень одиниці, що перекладається. В цьому випадку в мові-перекладача є подібний фразеологізм, що співпадає по всіх параметрах з ФЕ мови-оригіналу: за значенням, за лексичним складом, образності, стилістичної направленості та граматичній структурі. Наприклад:

tirer les marrons du feu - тягати каштани з вогню = виконувати дуже важку роботу, результатами якої користується інший; *Être rouge comme une tomate* - бути корисним як помідор = бути дуже злим або почервоніти від сорому, *la pomme de discorde* - яблуко роздору = причина сварки, *le nez en pomme de terre* - ніс картоплею = особливість будови носа, *fort comme un chêne* – сильний як дуб. Использование подобных соответствий позволяет наиболее полно воспроизвести иноязычный фразеологизм.

Однак при цьому слід враховувати дві обставини, що обмежують можливість застосування даного виду відповідностей. Найчастіше вони виявляються у так званих інтернаціональних фразеологізмів, етимологія яких дозволяє нам об'єднати їх в три групи: 1) інтернаціональні фразеологізми, засновані на міфологічних переказах, біблійних легендах, на фактах, взятих з історії та літератури, так звані крилаті слова, запозичення з латинської або грецької мов; 2) фразеологічні паралелі, що виникли в різних мовах незалежно один від одного під впливом екстралінгвістичних універсалій. Універсалії людського існування, або екстралінгвістичні універсалії, які охоплюють практично всі області матеріального і духовного життя людей, зумовлюють збіг образності, схожість її спрямованості; 3) фразеологічні запозичення з сучасних мов, які передають поняття універсальні і загальні для багатьох мовних колективів.

Вибіркові еквіваленти (термін А. В. Куніна). Дана група еквівалентів на увазі наявність в мові-перекладача двох або більше еквівалентів відповідної фразеологічної одиниці, з яких для перекладу вибирається найкращий або будь-який, якщо вони обидва рівноцінні. Використання вибірових еквівалентів дає можливість перекладачеві не тільки вибрати оптимальний варіант, але і вносити різноманітність в переклад одного і того ж фразеологізму, неодноразово вживав автором в одному і тому ж творі. Правильний вибір еквівалента дає можливість відобразити і стилістичну різноплановість фразеологізмів. У словниках дані варіантні відповідності відокремлюються один від одного комами, якщо вони є синонімами в

українській мові, наприклад: *aller aux fraises*: - бродити, прогулюватися; шутл. усамітнитися в ліс (про закоханої парочки); носити короткі штани; з'їхати з дороги., *ne rien avoir dans le coco* - бути нерозумним, бути голодним.

Часткові лексичні еквіваленти з різними внутрішніми образами являють собою особливу групу фразеологічних еквівалентів, так як «різні внутрішні образи, як правило, мають національно-культурної забарвленням і є приналежністю тільки однієї з мов, що, безумовно, відображає національні особливості асоціативно-образного мислення». Їх можна розділити на дві підгрупи: 1) фразеологічні еквіваленти, що мають різну внутрішню форму, але в складі яких є деякі загальні компоненти, наприклад: *aller porter des oranges à qn* (жарт.) - носити передачу кому-небудь, *recevoir qn aux coups de tomate* - закидати когось тухлими яйцями, *payer en feuilles de chêne* - розплачуватися нічого не вартими речами;

2) фразеологічні еквіваленти, що мають різну внутрішню форму і в складі яких немає загальних компонентів, наприклад: *la carotte et le bâton* - батіг і пряник; *faire le poireau* - довго чекати: *c'est pas nos oignons* - це нас не стосується, не цікавить, *la fin des haricots* - кінець всьому, *jeter sa robe aux orties* - кинути свою колишню професію. Крім постійного відмінності в плані вираження і внутрішню форму, часткові фразеологічні еквіваленти даної групи можуть також характеризуватися розбіжністю граматичної структури, функціонально-стильових і стилістичних властивостей, синтагматических зв'язків [LAROUSSE].

Контекстуальні еквіваленти («обертональний» переклади за термінологією А. В. Куніна, «контекстуальні» заміни по Я. М. Рецкер) не входять до складу трьох перерахованих вище типів еквівалентів: повні еквіваленти, вибіркові еквіваленти та часткові еквіваленти. «Це свого роду випадковий еквівалент, який використовується для перекладу фразеологізму тільки в даному контексті» - пише А. В. Кунін. Слід зазначити, що окказіональність даного еквівалента визначається виключно особливостями

контексту і що в іншому контексті аналогічний переклад може бути повним або частковим еквівалентом. Знаходження контекстуального еквіваленту - це творчий процес [Кунин, 1964 с. 215].

Багато ФЕ даної групи містять безеквівалентної лексики, несуть культурну інформацію національного характеру. Коли ж фразеологічна одиниця не має фразеологічної відповідності, або еквівалента (будь-якого з перерахованих вище типів), і не може бути переведена дослівно, то необхідно використовувати описовий переклад. Це стосується ФЕ термінологічного характеру і оборотів, які мають в своєму складі один з компонентів, виражених ім'ям власним або позначають будь-яку реалію. На жаль, пояснювальний еквівалент завжди супроводжується втратою образності. Дуже часто описовий переклад супроводжується етимологічним приміткою. Наприклад: *couper la poire en deux* - йти на компроміс, порозумітися, ділити навпіл (доходи і збитки); *zadati percu komu-nebudu* - *en faire voir à qn.*, *être fleur bleue* - бути сентиментальною людиною; *sucrer les fraises* - треміти, трястися, *grimper au cocotier* - розсердитися [ФРФС, 13].

ВИСНОВКИ

У даній роботі нами було проведений порівняльний аналіз концептуального змісту фразеологізмів французької і української мов, увизначенні їх структурно-семантичних особливостей, виявленні загальних і специфічних рис культурних коннотацій у мовах. У сучасній науці метафора розглядається як механізм мислення, що дозволяє представити одну концептуальну сферу - область мети метафоричного перенесення в термінах іншої концептуальної сфери- області джерела метафоричного перенесення.

У ході дослідження встановлено, що фітонімічна лексика французької мови представляє собою лексичну систему, до якої входить ряд лексичних категорій: дерева, чагарники, трави, ліани, квіти, злаки, овочі, фрукти, горіхи, ягоди, частини рослин, фізіологічні процеси, частини рослин, сукупність рослинних об'єктів, дії, вироблені над рослинами, якісні характеристики рослин.

Фітонімічна лексика виступає засобом репрезентації концептосфери «рослина». На основі аналізу фітонімічних одиниць, нами були виявлені центральні і стійкі характеристики даної концептосфери: 'живий організм, який має різні життєві форми і види', 'будова - корінь, стебло (стовбур), листя, плоди', 'особливості харчування', а також ті характеристики, які можуть розглядатися як стійкі або мінливі в залежності від їх ролі в забезпеченні цілісності концепту, який репрезентован фітонімічними одиницями, які позначають конкретну рослину: 'форма', 'розмір', 'колір', 'будова' (плодів), 'властивість' (рослин і плодів), 'функція', 'фаза зростання'. До числа мінливих характеристик відносяться 'позитивні асоціації', 'негативні асоціації', 'місце зростання'.

Саме фактор аналізу концептуального змісту фразеологічних одиниць як нова модель дослідження дозволив нам визначити сучасні способи і прийоми перекладу фразеологізмів на іншу мову. Фразеологізми відображають національну культуру такими шляхами: 1) через фразеологічне значення,

тобто комплексно, усіма компонентами фразеологічної одиниці, яка відображає специфічну ситуацію або особливість національної культури. У цьому разі саме носій мови, спираючись на знання своєї національної культури, може правильно встановити уявлення, покладені в основу фразеологізму, який є незрозумілим для іноземця; 2) компонентним складом, тобто розчленовано; 3) фразеологічними генопрототипами, коли національнокультурна специфіка фразеологізму очевидна.

У другому розділі, ми провели структурно-семантичний аналіз. Ми знаємо, що до складу французьких і українських ФО входять назви дерев і чагарників, квітів і трав, культурних і дикорослих дерев, їстівних і неїстівних рослин і т. д. Фразеологічний склад будь-якої мови є найтісніше пов'язаним з національною культурою. Із невеликою перевагою домінує французький фразеологічний корпус: нами зафіксовані сталі словосполучення із 39 назвами квіток. В українській мові зафіксовано трохи менше флоролексем – 30.

В досліджуваних мовах нами виявлено вживання у складі фразеологізмів різних назв одних і тих же квіток, як-от: фр. *belis, ajonc, bouton d'or, lis*; укр. *крин, васильок, роза*.

Також, ми зупинилася на проблемах перекладу фітофразем. Так, на нашу думку, оптимальним перекладацьким рішенням є пошук ідентичної фразеологічної одиниці. Однак слід визнати, що число подібних відповідностей вкрай обмежена.

При відсутності безпосередніх відповідностей фразеологізм, спожитий в мові оригіналу, можна перевести за допомогою аналогічної фразеологічної одиниці, хоча він і буде побудований на іншій словесно образній основі. Слід також враховувати, що стилістична або емоційне забарвлення не завжди збігаються. В цьому випадку взаємозаміна неможлива.

Калькування, або послівний переклад, іноді допустимі, хоча цей метод не завжди є ефективним. Цікаво, що часом перекладачам вдається впровадити

в мову перекладу і навіть культуру нову ФЕ. Найчастіше цей шлях застосуємо до фразеологізмів, які мають біблійні, античні або міфологічні джерела.

При перекладі текстів культурно-історичної тематики застосовують калькування поряд з поясненням в максимально стислому вигляді. Такий вид перекладу називається подвійним, або паралельним.

Якщо в мові перекладу немає фразеологізмів, у більшому або меншому обсязі еквівалентних вихідної фразеологічної одиниці, потрібно шукати відповідні за значенням і забарвлення слова, так звані однослівні часткові еквіваленти фразеологізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий: теория и практика обучения языкам. Москва: Икар, 2009. 448 с.
2. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм. М.: Элпис, 2008. 125 с.
3. Беляевская Е. Г. Концептуальные основания семантики языковых единиц. *Несколькословные единицы номинации в английском языке: от лексикологии к фразеологии*. М.: МГЛУ, 2005. С. 9 – 24.
4. Березович Е. Л. О явлении лексической ксеномотивации. *Вопросы языкознания*. Екатеринбург: ЛКИ, 2006. С. 3-20.
5. Быкова Л., Сукаленко Н. Специфика национально-культурных символов. Люблин: UMCS, 1996. 425 с.
6. Будаев Э. В. Становление когнитивной метафоры. *Лингвокультурология*. Екатеринбург: 2007. С. 16-32.
7. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. *Лексикология и лексикография*. Москва: Наука, 1977. С. 140–161.
8. Гак В. Г. Беседы о французском слове: из сравнительной лексикологии французского и русского языков. М.: Международные отношения, 1966. 336 с.
9. Гак, В. Г. Теория и практика перевода, интердиалект. Москва: Либроком, 1997. 184 с.
- Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.: Наука, 1981. 144 с
10. Зинченко В. Г., Зусман В. Г., Кирнозе З. И. Межкультурная коммуникация: системный подход. Нижний Новгород: Наука, 2003. 191 с.
11. Кунин, А. В. О переводе английских фразеологизмов в англо–русском фразеологическом словаре. *Тетради переводчика*. Москва: Высшая школа, 1964. С. 52.

12. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. *Язык и знание*. Москва: Языки славянской культуры, 2004. С. 136-138.
13. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке. Москва : Либроком, 2013. 120 с.
14. Крепкогорская Е. В. Национальные особенности фразеологических единиц с компонентом фитонимом в английском и русском языках. *Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств*. Казань: КазГИК, 2012. 23 С. 102-107.
15. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем: пер. с англ. М.: УРСС, 2004. 256 с.
16. Левицкая Т. Р. Фитерман А.М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. М.: Издательство литературы на иностранных языках, 1963. 125 с.
17. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Краснодар: Академия, 2001. 208 с.
18. Муравьев В. Л. Проблемы возникновения этнографических лакун. Москва: ВГПИ, 1980. 105 с.
19. Мокиенко В. М. "Славянская фразеология". Москва: Высшая школа, 1980. 174 с.
20. Назарян А. Г. Образные сравнения французского языка. Москва: Наука, 1965. 200 с.
21. Новый большой французско-русский фразеологический словарь / под ред. В. Г. Гака. Москва: Русский язык, 2005. 1625 с.
22. Попова З.Д. Стернин И.А. Язык и национальная картина мира. Воронеж: Директ-Медиа, 2003. 61 с.
23. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивнодискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. С. 111-114.
24. Саберова Г. Г. Названия растений в татарском литературном языке. Казань: Академия наук, 1996. 130 с.

25. Седых А. П. Багана Ж., Лангнер А. Н. Русско-французский словарь: профессиональная и обыденная коммуникация. Москва: Флинта, 2010. 168 с.
26. Седых А. П. Куган Е. И. Борис Пастернак и Марсель Пруст: Концепт «запах» и способы его авторской вербализации в произведениях русского и французского писателей. *Лингвоперсонологический аспект*. Белгород: БелГУ, 2017. 172 с.
27. Солодухо Э. М. Теория фразеологического сближения: на материале языков славянской, германской и романской. Казань: Ленанд, 1989. 304 с.
28. Тагирова Ф. И. Отражение мифологического образа волка в различных лингвокультурах. *Актуальные проблемы современной фольклористики*. Казань: 2009. С. 148–149.
29. Тагирова Ф. И. Габбазова Р. Ф. Топонимы в составе фразеологических единиц татарского и французского языков. *Научный журнал "Вестник ЧГПУ им. И.Я.Яковлева"*. Чуваши: Весник, 2015. С. 121–127.
30. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва: Наука, 1986. 141 с.
31. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция. *Метафора в языке и тексте*. Москва: Наука, 1988. С. 26-52.
32. Ужченко В. Д. Нові лінгвістичні парадигми “концепт – фразеологізм – мовна картина світу”. *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку: зб. наук. праць*. Запоріжжя: Знання, 2006. С. 146–152.
33. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры. Екатеринбург: ЮУрГГПУ, 2001. 238 с.
34. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград: Едиториал, 1974. 427 с.
35. Якимова Н. И. Межъязыковые соответствия соматических фразеологизмов в чувашского, татарского, башкирского и турецкого языков. *Вестник*

Чувашского государственного педагогического университета. Чуваши: Вестник, 2011. С. 221–224.

36. Chollet, I. Précis. Les expressions idiomatiques (EI). I. Chollet, J-M. Robert. Paris: Clé internationale, 2008. 113 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

37. Биологический энциклопедический словарь / глав. ред. М. С. Гиляров.

М.: Советская энциклопедия, 1986. 130-131 с.

38. Фразеологический словарь русского языка (ФСРЯ) / под ред. А. И.

Молоткова. Москва: Русский язык, 1987. 542 с.

39. Французско-русский фразеологический словарь (ФРФС) / под ред. Я. И.

Рецкера. М.: Гос. изд-во иностр. и национ. словарей, 1963. 1112 с.

40. Толковый словарь Ушакова. URL: <http://feb-web.ru/feb/ushakov/ush-abc/default.asp> (дата звернення: 15.10.2020).

41. ABBYY Lingvo Live URL: <https://www.lingvolive.com/ru-ru> (дата звернення: 24.11.2020).

42. British National Corpus (BNC). URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 25.11.2020).

43. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL) URL: <https://www.cnrtl.fr> (дата звернення: 25.10.2020).

44. Dictionary.com URL: <https://www.dictionary.com> (дата звернення: 16.12.2019).

45. LAROUSSE URL: <https://www.larousse.fr> (дата звернення: 11.10.2020).

46. Le Réseau D'Association De Mots. URL: <https://wordassociations.net/fr/> (дата звернення: 07.11.2020).

Robert P. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française: [en 9 tomes]. – Paris : Le Robert, 1986. 2171 p.

47. TV5MONDE URL: <https://langue-francaise.tv5monde.com/decouvrir/dictionnaire> (дата звернення : 16.12.2019).

Додаток

1. Mi-figue, mi-raisin -ні риба, ні м'ясо;
2. La fin des haricots - кінець всьому;
3. C'est la fin des haricots - ось і кінець всьому;
4. Sucrez les fraises - тремтіти, трястися;
5. S'accrocher au cocotier - не хотіти віддавати придбане;
6. Monter / grimper au cocotier – розсердитися;
7. Pour des prunes – даром;
8. Faire cent sauts pour une prune - дуже старатися через дрібницю;
9. Avoir toutes les herbes de la Saint-Jean - пустити в хід всі засоби;
10. Avoir du foin dans ses bottes -бути при грошах;
11. Mettre du foin dans ses bottes - розбагатіти, нажитися на чому-небудь;
12. Faire sa poire / faire de sa poire - бути всім незадоволеним;
13. Jeter qch aux orties - відмовитися від чого-небудь, закинути що-небудь;
14. Jeter sa robe aux orties - кинути свою колишню професію;
15. Faut pas pousser mémé dans les orties - не треба перебільшувати і ін;
16. Avocat sous l'orme - адвокат без практики, адвокат, марно чекає клієнтів;
17. Attendre sous l'orme - марно чекати;
18. Sentir le sapin - бути при смерті, дивитися в гріб;
19. Franc comme l'osier - нехитрий, занадто простий і т. п.;
20. On n'abat pas un chêne du premier fois - важко справа вимагає часу і праці;
21. Fort comme un chêne - про міцне людині;
22. Payer en feuilles de chêne - розплачуватися нічого не вартими речами;
23. Le gland ne devient pas chêne en un jour - важка справа вимагає часу і праці і т. п.;
24. Forêt de Bondy - злодійське кубло;
25. Les carottes sont cuites – діло зроблено, діло в шляпі;
26. La cerise sur le gâteau – удачне завершення; додатковий бонус;

27. Mettre du beurre dans les épinards – виправити справи;
28. Appuyer sur le champignon – натиснути на газ;
29. Couper la poire en deux - йти на компроміс;
30. Avoir la pêche / frite / patate – бути у формі, енергичним;
31. Raconter des salades – болтати, теревенити, брехати;
32. La pomme de discorde - яблуко роздору;
33. Le nez en pomme de terre - ніс картоплею;
34. Fort comme un chêne – сильний як дуб;
35. Aller aux fraises: - бродити, прогулюватися; шутл. усамітнитися в ліс;
36. Ne rien avoir dans le coco - бути нерозумним, бути голодним;
37. Être fleur bleue - бути сентиментальною людиною;
38. Grimper au cocotier – розсердитися;

RÉSUMÉ

Travail de diplôme - 61 pages, 47 sources.

Objet de la recherche: Unités phraséologiques françaises, qui comprennent des éléments de "phytonymes".

L'objectif principal de l'étude est de comparer le contenu conceptuel de la phraséologie des langues française et ukrainienne, de déterminer leurs caractéristiques structurelles et sémantiques, d'identifier les caractéristiques générales et spécifiques des connotations culturelles dans les langues. Les méthodes de traduction des unités phraséologiques dépendent de la définition de ces caractéristiques.

Bases théoriques et principes méthodologiques de l'étude: nous avons étudié les travaux de plusieurs scientifiques, en particulier S. Balli, ED Polivanov, VV Vinogradov, NM Shansky, AV Kunin, AI Smirnytsky, V V. Vinogradova, G.D. Grigorieva, FI Fakhruddinova, NF Зайченко, E.P. Malafeeva et autres.

Résultats: Le lexique phytonymique est un sous-système lexical unique, formé de catégories lexicales. La structure phraséologique de toute langue est la plus étroitement liée à la culture nationale. Les définitions les plus courantes d'une unité phraséologique reflètent la conditionnalité ethnoculturelle de cette catégorie linguistique. Ainsi, le reflet de la réalité par les phytaphrases dans les langues ukrainienne et française est assez différent

Mots-clés: *phraséologie, phytonyme, contenu conceptuel, image du monde, matrice, équivalent, contexte cognitif.*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Медведь Владислав Ігорович, студент 2 курсу, форми навчання денної, факультету іноземної філології, спеціальність переклад (французький), адреса електронної пошти vlmedved1661@gmail.com - підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Способи формування та перекладу концептуального змісту фразеологічних одиниць з фітонімічним компонентом (на матеріалі французьких фразеологізмів)» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст.42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____